1974
Mart
Sayı 15
7.5 TL.

yeni adımlar

aylık sanat ve siyaset dergisi

PETROL "SİLAHI"

① Petrol tröstlerinin 1973 yılı net kârları
② Tröst yöneticilerinin yıllık ücretleri

Ekonomi politik ilginç bir bilimdir. Bu konudaki güçlükler ve anlaşmazlıklar daha ilk adımda, şu çok basit soru sorulduğunda başlar : bu bilimin konusu tam olarak nedir? Ekonomi politiğin öğrettiği şey hakkında üstünkörü bir fikri olan basit işçi kesin bir cevap veremeyişini genel kültürünün yetersizliğine yoracaktır, Ama bu işçinin durumu, ciltler dolusu eser yazan ve üniversitelerde öğrenci gençliğe ekonomi politik dersleri veren çoğu bilginlerin ve aydınların durumundan pek farklı değildir. Ne kadar inanılmaz görünürse görünsün, şurası bir gerçektir : ekonomi politik uzmanlarının bir çoğu kendi bilimlerinin asıl konusu hakkında sadece çok belirsiz bir fikre sahiptirler.

rosa luxembourg

nikitin

ekonomi politiğin temel ilkeleri

15 lira

Garant İş Hanı 36/12 Cağaloğlu — İstanbul

yeni adımlar
aylık sanat ve siyaset dergisi
MART 1974
SAYI : 15

Yönetim ve yazışma : Garant İşhanı, 36/11, Cağaloğlu - İstanbul / Baskı-dizgi : Latin Matbaası / Kapak basımı : Evren Ofset / İzmir dağıtım : Kıvılcım dağıtım / Ankara dağıtım : Odak dağıtım / Abone : Yıllığı 75, altı aylığı 40 / Dış ülkeler : Yıllığı 125, altı aylığı 65 / Gönderilen yazılar basılsa da, basılmasa da geri verilmez. Abone ve havale : Orhan Suda, P.K. 1, Sirkeci - İstanbul.

Kurucuları
Metin İlkin - Orhan Suda
Sahibi
Orhan Suda
Sorumlusu
Cevdet Duranoğlu

DUYURU

Yeni Adımlar'ın düzenlediği 1973 yılı Sabahattin Ali Hikâye Yarışması'nın gördüğü büyük ilgiyi ve **Seçici Kurul**'un oylama toplantısında ortaya çıkan teknik meseleleri, oylama sırasındaki konuşmaları, tartışmaları kamuoyuna aynen yansıtmanın ve yarışmaya katılacak hikâyelerde aranacak nitelikleri belirleyen bir «yönetmelik» hazırlamanın gerekliliğini gözönünde tutan dergimiz, 1974 yılı için bazı esaslar tespit etmiştir. Bu konudaki ayrıntılı çalışmaların sonuçları Mayıs sayımızda yayımlanacaktır. Bu arada 1974 yılı Sabahattin Ali Hikâye Yarışması'nda ödül miktarının artırıldığını ve **birinciye 3000, ikinciye 2000 lira ödül verileceğini** öncelikle belirtiriz.

YENİ ADIMLAR

Orhan Suda

İŞKENCE ÇAĞ DIŞI DEĞİLDİR

«Paris garına varıldığında kocaman bir afiş, size unutamayacağınız bir şekilde hatırlatır: **1789, 1789, 1789...** Bunlar ustaca sıralanmış ve gitgide büyüyen rakamlardır. Çıkış kapısına doğru ilerleyince 1789 yani o muhteşem tarih durmadan yenilenen muazzam bir umut gibi görünür. Yaklaşırsınız, ve «metre karesi 1789 frank» diye yazılı olduğunu görürsünüz. Altta emlâkçının adı ve adresi vardır.

Hürriyet, eşitlik, kardeşlik ve reklamcılık. İşte Saint-Just'ün akıl edemediği şey.

Böylece, 1789 Fransız devrimi, birkaç tarihî dönemden sonra metre karesi 1789 frankla sonuçlanmış olur. Ne kadar da pahalı, dersiniz»(*).

Evet, hürriyet pahalıya malolur. Ya bir dizi işkenceden, «çağ dışı» dedikleri işkenceden yüzünüzün akıyla geçeceksiniz, ya da bir külçe gibi, bir daha hiçbir işe yaramıyacak, zavallı bir yaratık haline geleceksiniz.

Ama gerçek bir devrimciyseniz, işkencenin çağ dışı olmadığını bilirsiniz. Her çağın yönetici sınıflarının (belirli özel şartlara da bağlı olarak) kendine özgü bir işkence metodu ve işkence felsefesi vardır .

Çağımızda işkence ile teknik elele yürür. Eski devirlerin işkence metotlarını da kendi yapısına sindirmiş bir işkence anlayışı, yönetici sınıfın gönüllü uşaklarınca bütün şiddetiyle uygulanır. Çünkü **siyasîler**'e uygulanacak işkence **siyasî amaçlar** için, yani haksız bir

düzeni devam ettirmek için yapılacaktır. Sizlere işkence edenler, görevlerini yapmanın bilinciyle(!) vücutlarınızın en nazik yerlerine, Edison'un insanlık uğruna icad ettiği elektriği büyük bir hazla uygularlar. Ama unutulmaması gereken çok önemli bir şey vardır: İşkenceyi uygulayanlar da tıpkı aracı tüccarlar, tefeciler ve bezirgânlar gibidir : **Vurgundan nasiplerini almaya bakarlar.** Oysa iplerin uçları **başkalarının** ellerindedir. Ve ipler burjuva hukukunun mantığına göre sallanır.

İşkence bal gibi «**çağ içi**»dir. Sömürü düzeninin devamının vazgeçilmez bir parçasıdır. İşkenceyi uygulayanlarla **uygulatanları** iyice ayırdediyorsanız, yani hem ağaçları hem de ormanı görüyorsanız ve bütün işkencelere rağmen, dimdik ayakta kalabiliyorsanız, hangi sosyal kuvvetlerle tam bir dayanışma içinde omuz omuza yürüyeceğinizi biliyorsanız, teori ve pratiği ayrılmaz bir bütün haline getirmişseniz işkenceler sizleri daha da güçlü kılacaktır.

(*) Pablo de la Higuera, «Le Monde», 23 Şubat 1974

Ahmet Muhittin

OLAYLAR VE YORUMLAR...

1974 yılının ilk iki ayı içinde, dünya kamuoyunu meşgul eden konu yine Arap petrol ambargosu ve bunun çeşitli sanayileşmiş ülkeler üzerindeki etkileri idi.

Burjuva basını, Arap petrol ambargosunu, «barbarların medeniyete karşı açmış oldukları bir savaş» olarak yorumlarken, küçükburjuva sol basın, Kral Faysal'ın «anti-emperyalist» mücadelenin başına geçmeye başladığını (!) hayretle izliyordu.

Öte yandan, Ortak Pazar içinde «en geri» ülke olarak tanımlanan kapitalizmin beşiği İngiltere'de başbakan Heath'in bütün tehdit ve yalvarmalarına rağmen, maden işçileri, her türlü uzlaşmadan uzak olarak mücadelelerini sürdürüyorlardı.

Petrol «silahı»

Arapların petrolü «silah» olarak kullanmaları, bugün dünya kamuoyunu ilgilendiren sorunların başında gelmektedir. Bu konuda çeşitli yayın organlarında birçok şey yazıldı, rakkamlar verildi ve faraziyeler ileri sürüldü. Biz burada, Arap ülkelerinin «petrol silahı»nı kullanmalarının politik anlamını, büyük petrol tröstlerinin politikalarını ve bu iki unsurun karşılıklı ilişkilerini tahlil etmeye çalışacağız.

16 Ekim tarihinde Basra Körfezi'nin altı ülkesi, petrollerinin fiyatını yüzde 70 oranında arttırdıklarını açıkladılar. 17 Ekimde, **Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri Teşkilâtı** (OAPEC), petrol üretimini her ay yüzde 5 oranında azaltacaklarını ve İsrail'i destekle-

mekten vazgeçmelerini sağlamak amacıyle ABD ve Hollanda'ya tam bir ambargo uygulayacaklarını bildirdiler.

Bütün bu uygulamalar, emperyalist ülkelerin İsrail'i, işgal ettiği topraklardan çekilmeye zorlamalarını ve Filistin halkının ulusal haklarını kabul etmelerini sağlamayı hedefliyordu. 4 Kasım tarihinde OAPEC, üretimi aniden yüzde 25 oranında düşürerek tedbirlerini sertleştiriyordu. Ancak «dost» ülkelere (Fransa, İngiltere ve İspanya) gene eskisi kadar petrol verilmesine karar veriyordu. 14 Kasımda ise Ortak Pazar ülkelerinin ve Japonya'nın Arap taraftarı demeçlerinden sonra, Hollanda hariç, bu ülkelerin, Aralık ayının yüzde 5'lik indiriminden muaf tutulacağı bildiriliyordu.

Bütün bu değişikliklere rağmen kısıtlama en çok, petrolünün yüzde 65'ini Arap ülkelerinden alan Avrupa'yı ve petrol tüketiminin yüzde 90'ını gene bu ülkelerden yaptığı ithalat ile karşılayan Japonya'yı etkilemişti. Ana hedef ABD ise, petrolünün yüzde 20'sinden azını Arap ülkelerinden sağladığından hemen hiç etkilenmemişti. 17 Kasım tarihli haftalık İngiliz dergisi **The Economist**'e göre, Arap ülkeleri tarafından uygulanan kısıtlama, dünya pazarlarında ticareti yapılan tüm petrolün ancak yüzde 20'sini etkiliyordu.

Arap ülkeleri, kısıtlamaların tercihli olmasını istiyorlardı. Ancak bu tercih, hemen bütün dünya petrol ticaretini denetleyen ve Arapların kısıtlamasından en çok etkilenen ülkelere her zamankinden daha çok, Arap olmayan ülkelerin petrolünü sevk etmeye başlayan büyük petrol şirketleri tarafından yok edildi. Ayrıca, aşağıda da göreceğimiz gibi, Amerikan sermayesinin hakim olduğu bu petrol şirketlerinin, ABD sanayisinin diğer dalları ile ilişkili olarak ABD ekonomisinin rekabetçilerinden Ortak Pazar ülkelerini, petrol sıkıntısına sokmaya çalışmaları artık herkesce bilinen bir gerçektir.

Gerici burjuva çevreleri, Arap petrol kısıtlamasını, batı aleyhtarı Radikalizminin bir meyvesi olarak sundular. Ancak gerçek, bunun tam tersidir : Petrol silahının kullanılması, Arap ülkelerinin politikalarının radikalleşmesinin değil, fakat **sağa doğru kayışın bir işaretidir.**

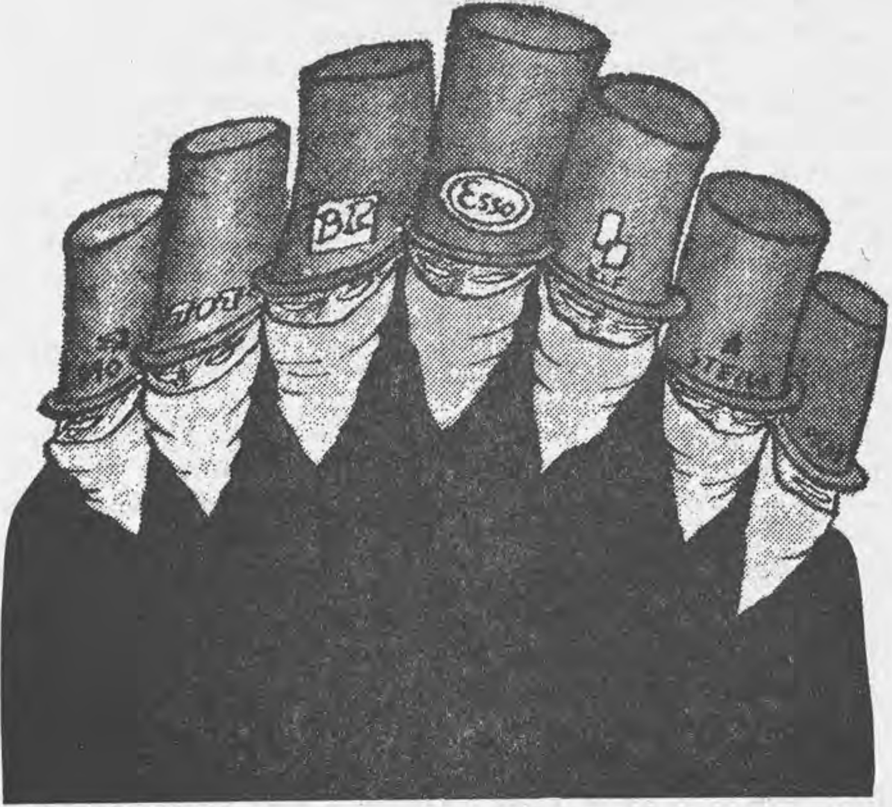
Bu kayış, 1970 yılında Filistin direnişinin gerici Arap rejimleri tarafından ezilişi ve Nasır'ın ölümü ile başlamıştı. Nasır'ın ölümü, Arap ülkelerinin baş kredicisi ve ABD'nin bölgedeki en yakın dostu Faysal'ın doldurmaya çalıştığı ve böylece sağa kayışı hızlandırdığı bir liderlik boşluğu ortaya çıkarmıştı.

Petrol silahının kullanılması, dünyanın en fazla petrol üreten ülkesinin kralı olmak sıfatıyla Faysal'ın liderliğinin sembolik bir örneğidir. Cezayir ve Irak'ın aksine, nüfusu, geniş arazisine göre çok az olan Suudi Arabistan'ın, gelişme planları için malî sıkıntılar gibi sorunları yoktur. Bundan ötürü, sonuçları ne olursa olsun, petro satışını istediği kadar kısıtlayabilirdi. Ayrıca, kaynaklarının büyük bir kısmını halen Suudi Arabistan'a borçlu olan Arap rejimleri, petrol kısıtlaması ile meydana gelecek kayıplarını kapatmak amacıyla bu ülkeye giderek daha da bağımlı bir hale gelecekler ve daha fazla kredi için başvuracaklardı. Faysal, böylece, bu ülkeler ve Filistin direniş hareketi üzerindeki baskı araçlarını daha da güçlendirebilecekti.

Ekim savaşı gibi petrol silahı da diplomatik bir baskı aracı olarak kullanılmıştır. Gerici Arap rejimleri bunun sayesinde, Arap kitlelerini kararlı bir anti-emperyalist milliyetçi saldırının yürütüldüğüne inandırmaya ve «adil bir barış» temin edilmesi için toplanan Cenevre barış görüşmelerinde verecekleri ciddi tavizleri örtmeye çalışmaktadırlar. Gerici Arap rejimleri, bunun sayesinde, Arap kitlelerinin anti-emperyalist bilinçlenmelerinin önüne geçmek amacıyla, belirli uzlaşmalara girmesi için emperyalizme baskı yapmaya çalışmaktadırlar.

Bu noktada şunu belirtmek gerekir ki, **başta Suudi Arabistan olmak üzere gerici Arap rejimlerinin, petrollerini «silah» olarak kullanmalarını, Arap dünyasının kapitalist sisteme karşı savaş açması şeklinde yorumlamak çok ciddi yanlışlara düşmek olur.** Şurası gerçek ki, genel olarak Arap halklarının ve özel olarak Filistin halkının emperyalizme karşı millî kurtuluş hareketi hızla gelişmekte ve Arap burjuvazisi ve beylerinin başları üzerinde sallanan bir kılıç olma durumuna girmektedir. Ancak Arap halklarının bu anti-emperyalist bilinçlenme ve hareketlenmelerini, İran, Suudi Arabistan, Abu-Dabi, Katar, Bahreyn, Küveyt ve Basra Körfezi'nin diğer çağ dışı rejimlerinin politikaları ile özdeşleştirmek, insanı, Faysal'ı, ya da Şah Pehlevi'yi Arap halklarının anti-emperyalist mücadelesinin önderleri olarak görmeye iter.

Petrolün «silah» olarak kullanılmasıyla elde edilecek bir «adil barış» gerici Arap rejimleri ve kitlelerce gittikçe zorlanan Mısır burjuvazisi tarafından bir «zafer» olarak sunulacak ve onları «ne savaş, ne barış» durumundan, Filistin sorununun çözülmezliğinden kurtaracaktır. **Faysal, Arap ulusunun kahramanı olarak ortaya çıkacak ve Arap dünyası içindeki ağırlığı, emperyalizmin lehine olarak artacaktır.** Bunlar göz önünde tutulursa, Irak'ın petrol ambargosuna karşı çıkması ve Suriye'nin Cenevre barış gö-

Dünya petrol pazarı yedi dev tröstün hâkimiyetindedir. Bunlar : **Exxon** (Standard Oil of New Jersey, Amerika'nın en büyük ikinci şirketi), **Royal-Dutc Shell** (en büyük Amerikan olmayan şirket), **Mobil Oil** (Amerika'nın en büyük yedinci şirketi), **Texaco** (Amerika'nın en büyük sekizinci şirketi), **Gufl Oil** (Amerika'nın en büyük onbirinci şirketi, **Socal** (Standard Oil of California, Amerika'nın en büyük onikinci şirketi), ve **BP** (British Petroleum, Amerikan olmayan en büyük dördüncü şirket). Bunlardan üçü, Exon, Mobil ve Socal, **Rockefeiller Chase Manhattan** grubuna aittir. 1970 yılı araştırmalarına göre bu yedi «büyükler», ABD dışı kapitalist dünya petrol üretiminin yüzde 77'sini, rafinajın yüzde 57'sini ve dağıtımın yüzde 56'sını ellerinde bulundurmaktadırlar. Bazı küçük şirketlerin rekabetine rağmen dünya petrol pazarını belirleyen ve petrol şirketlerinin üretici ülkelere karşı tavırlarını saptayan bu yedi törsttür.

rüşmelerine katılmaması çok anlamlıdır. Ancak, dünyanın en çok petrol üreten ülkesi olarak Suudi Arabistan, ve diğar Arap ülkelerine kıyasla daha fazla askeri bir güce sahip olan Mısır, ekonomik ve politik saldırı alanlarında öncülüğü ellerine almışlar ve bunu kendi rejimlerinin çıkarları için kullanabilmişlerdir.

Petro silahının kullanılmasının, kapitalist sisteme karşı açılmış bir savaş olmadığını bizzat bu «silahı» kullananların kendileri söylemektedirler. 23 Ekim tarihli **Le Monde** gazetesi, «Suudi Arabistan Petrol Bakanı Yamani, Paris'e gelmeden önce özel bir ziyaret yaptığı Kopenhag'da, Arap ülkelerinin batı dünyasının ekonomisini tahrip etmekte hiç bir çıkarlarının olmadığını çünkü temel gelirlerinin buradan sağlandığını açıkladı»ğını yazmaktadır.

Petrol ambargosunun uygulanması bir yandan emperyalizmle bağlar açısından «ılımlı» olmak zorundayken, öte yandan, belirli tavizler koparabilmek için ABD tarafından tehdit edilebilecek kadar işe yarar olmalıydı. Bu çıkmaz içinde petrol ambargosu sorunu kısa bir dönemde çözüme ulaştırılmalıydı. Ayrıca Suudi Arabistan ve Basra Körfezi emirliklerinin dışındaki Arap ülkelerinin ekonomileri, bu ambargonun yükünü uzun dönem çekemezlerdi. Birinciler daha uzun bir süre dayanabileceklerse de, diğer Arap ülkelerinin petrol ambargosundan uğradıkları ekonomik zararları, mal yollayarak daha fazla karşılama yeteneğine sahip değillerdir. Nitekim, malî kaynakları sınırlı olan Cezayir, ortaklarından kendisini ambargonun getirdiği yükümlülüklerden muaf tutmalarını istiyor, Mısır dergileri Libya petrolünün bazı Karayip ülkeleri üzerinden ABD'ye sevk edildiğini yazıyordu.

Bu açıdan Arap rejimleri bir an önce görüşme masasına oturarak İsrail ile bir anlaşmaya varmaya ve petrol ambargosuna böylece bir son vermeye çalışıyorlardı. Yamani, Brüksel'e geldiği sabah verdiği demeçte, «bunun bir an önce bitmesini umut ediyoruz» diyordu.

Enerjinin efendileri

Arap rejimlerinin bu manevralarının tahlilini şimdilik burada keserek petrol ambargosundan büyük kârlar vuran petrol şirketlerine ve bunların ambargo ile olan ilişkilerine geçelim.

Dünya petrol pazarı yedi dev tröstün hâkimiyetindedir. Bunlar : **Exxon** (Standard Oil of New Jersey, Amerika'nın en büyük ikinci şirketi), **Royal-Dutc Shell** (en büyük Amerikan olmayan şirket), **Mobil Oil** (Amerika'nın en büyük yedinci şirketi), **Texaco**

(Amerika'nın en büyük sekizinci şirketi), **Gulf Oil** (Amerika'nın en büyük onbirinci şirketi) **Socal** (Standard Oil of California, Amerika'nın en büyük onikinci şirketi), ve **BP** (British Petroleum, Amerikan olmayan en büyük dördüncü şirket).

Bunlardan üçü, Exon, Mobil ve Socal, **Rockefeller Chase Manhattan** grubuna aittir. 1970 yılı araştırmalarına göre bu yedi «büyükler», ABD dışı kapitalist dünya petrol üretiminin yüzde 77'sini, rafinajın yüzde 57'sini ve dağıtımın yüzde 56'sını ellerinde bulundurmaktadırlar. Bazı küçük şirketlerin rekabetine rağmen dünya petrol pazarını belirleyen ve petrol şirketlerinin üretici ülkelere karşı tavırlarını saptayan bu yedi trösttür.

Dünya petrol pazarında, son dönemlerde ortaya çıkan değişiklikleri ve tröstlerin plânlarını araştırmaya çalışırken, aşağıdaki tahlillerimizi geniş çapta, Fransız ekonomistlerinden Jean-Marie Chevalier'in Orta-doğu Savaşı'ndan hemen önce yayımladığı **The New Stakes on Oil** adlı kitabına dayandırdığımızı belirtelim.

1970 yılı, dünya petrol pazarında ortaya çıkan bir değişime şahit oldu. Pazar aniden, alıcılara oranla satıcıların, şirketlere oranla üretici ülkelerin ve ithalâtçılara oranla şirketlerin durumlarını güçlendirir bir biçimde daraldı. Arzdaki sıkıntıyı, talepteki ve maliyetteki hızlı bir artış izledi.

Bu pazar darlığı, Petrol İhraç Eden Ülkeler Teşkilâtı (bu teşkilâta petrol üreten Arap ülkelerinin yanı sıra Venezuella, Trinidad, Tobago, ve Nijerya da dahildir) üyelerini, petrol şirketlerinden gittikçe ciddileşen fiyat tavizleri talep eder bir duruma soktu. Buna hızla yayılan bir millileştirmeler (Libya, Cezayir, Irak) hareketi ve ABD'nin petrol ithalâtı bakımından üçüncü dünya ülkelerine daha bağımlı olmaya başlaması eklendi. (30 Temmuz 1973 tarihli **Express**'e göre 1969 yılında petrolünün yüzde 22'sini Basra Körfezi ülkelerinden ithal eden Amerika için bu rakkam 1980 yılında yüzde 40'a yükselecektir.)

Tröstlerin Plânı

Bütün bu etkenlerin karşısında dev petrol tröstlerinin, özellikle ABD tröstlerinin stratejik plânı ne idi?

Uzun vadede (30 ilâ 50 yıl) bu törstler petrol üretimine son vermeye ve değişik enerji biçimleri üzerinde tekellerini kurmaya hazırlanmaktadırlar.

Halen, ABD'de petrol tröstleri, atomik enerji üretiminin yarısını ellerinde bulundurmaktadırlar. Ancak, başta bilim adamlarının uyarmaları ile dünya kamu oyu atomik reaktörlerin tehlikeleri konusunda baskı unsuru olmaya başladıklarından bu yol engelsiz değildir. Bundan ötürü daha «klâsik» başka enerji kaynakları işleme sokulabilir.

Amerika'da hâlâ çok geniş kömür yatakları vardır. 1970 istatistiklerine göre ABD kömür üretiminin yüzde 32'si petrol şirketleri tarafından işletilmektedir. Ayrıca, bu şirketler tabii gaz araştırmalarına daha bir ağırlık vermeye başlamışlardır.

Orta vadede (10 ilâ 20 yıl) petrol şirketleri kendilerini, politik açıdan kendileri için sağlam olmayan ve başta Arap ülkeleri olmak üzere gittikçe artan fiyat taleplerinde bulunan üçüncü dünya ülkelerine bağımlı olmaktan kurtarmak istemektedirler. (Onları korkutan fiyat artışı talepleri değil, elde edilen kârların üretici ülke içinde kullanılması yolunda artan baskılarıdır.)

Bu yüzden petrol araştırmaları emperyalist hakimiyetin daha garanti altında olduğu yörelere yönelmektedir : Kuzey Denizi, Alaska, Amazon Vadisi, vs. Son olarak, ABD şirketleri, Amerika'yı enerji açısından bağımsız bir hale getirmeye çalışmaktadırlar. Tabii gazın geniş çapta kullanımı ile bu gerçekleştirilebilecektir.

Tröstlerin manevrası

Ancak, tröstlerin önünde iki sorun vardır : Bir yandan, değerlendirilmesi çok büyük harcamalar gerektirdiğinden, bu yeni enerji biçimleri petrol ile rekabet edebilecek durumda değildirler. öte yandan bu hedeflere ulaşmak milyarlarca dolarlık dev yatırımlar gerektirmektedir.

Bundan ötürü, 1971 yılından itibaren petrol tröstleri üç yanlı bir saldırıya geçtiler.

1) **OPEC petrolünün fiyatını gerektiğince yükseltmek.** Böylece :

— fiyatlar, Amerikan petrolü fiyatlarının düzeyine çıkartılarak, ABD sanayicilerinin Avrupa ve Japon sanayicileri karşısındaki, petrol için daha fazla para ödeme dezavantajı ortadan kaldırılacak;

— satış fiyatlarını da arttırarak kâr marjinalleri yükseltilecek;

— sonunda diğer enerji biçimlerini daha kârlı bir hale getirecek tarzda petrol fiyatları artışı hareketliliği sağlanacaktı.

2) **Plânların ulusal hükümetler tarafından finansmanını sağlamak.**

Petrol tröstleri, Kuzey Denizi ve Alaska'daki yatırımlarını korkunç kârları ile gerçekleştirebilecek durumdayken bile, daha uzun vadeli bir görüşle, başta petrol üreten ülkeler olmak üzere, çeşitli ülke hükümetlerinin finanse etmesini sağlamaya çalışmaktadırlar. Mesela, İran Kuzey Denizi'ndeki araştırmalara katılırken, Suudi Arabistan'a **Aramco** içinde 200 milyon dolar tutarında yüzde 25'lik hisse veriliyordu.

3) **Petrol ürünlerinin dağıtımı içindeki payların arttırılması.**

Böylece kâr oranlarının düşmesi önlenecek ve bu düşüşten ortaya çıkan kayıplar kapatılacaktır. ABD'de en büyük beş şirket petrol dağıtım pazarını kontrolü altında tutmaktadır.

Enerji «buhranı» doğuyor

Böylece, petrol tröstleri Arap ambargosundan 4-5 ay öncesinden, 1973 yılının başlarında ABD'de petrol darlığı yaratmaya başladılar.

28 Mart tarihinde **Texaco,** Los Angeles'de benzini karneye bağladı. Mayıs başlarında **Socal,** batı eyaletlerinde yakıt satışında karne sistemi uygulamaya başladı. Nisan ayında petrol fiyatları yüzde 1,5 oranında arttırıldı. Petrol tröstleri bağımsız rafineri ve dağıtımcılara, bunların pazardan çekilmesini sağlamak amacıyla, sevkiyatı durdurdular. 1000 kadar bağımsız benzin istasyonu kapanırken, 1.800 kadarı da aynı akıbete uğramayı bekliyorlardı.

Petrol sanayicileri, **Amerikan Petrol Kurumu** vasıtasıyla, kamuoyunu bu «darlığın» ABD'deki rafinaj kapasitesinin yetersizliğinden ileri geldiğine inandırmaya çalışıyorlardı.

15 Eylül 1972 tarihinde **Platt's Oligram New Service**'in bir yayınında, **Exxon**'un maliyecisi Allan Hamilton şu demeci veriyordu : «Buhranın gerçek niteliği anlaşılmadıkça ve kâr seviyeleri, sanayi yatırımlarını güvenilir hale getirecek şekilde yükselmedikçe, enerji istenilen seviyeye çıkarılmayacaktır.»

Yani bu bay açıkça, buhranın nedeninin petrol darlığı değil **kâr** «darlığı» olduğunu ilân ediyordu.

Arap ambargosunun «kârlı» etkileri ve söylentiler

Bu politikanın ışığında, Arap petrol ambargosunun büyük petrol tröstleri için nasıl yararlı etkiler yaptığı anlaşılabilir.

Bu, hem petrol şirketlerinin fiyatları arttırması için iyi bir özür, hem de buhran psikozunun yayılmasına yardımcı olmuştur. Aynı zamanda çevre kirlenmesi uzmanlarının devlet eliyle koydurduğu ve petrol sanayicilerinin baş belâsı olan üretim kısıtlamalarının kaldırılmasını sağladı.

Arap petrol ambargosunun, petrol şirketlerinin bu denli işine yaraması dünya kamuoyunda, buhranın Arap ülkeleri ile Amerikan petrol şirketlerinin ortaklaşa hazırladıkları yolunda şüpheler uyandırdı. Bu şüpheler, Kral Faysal ve Basra Körfezi emirliklerinin emperyalizmle olan bağlılıklarından ötürü de yaygınlık kazandı. Fakat bu tahlil iki temel nedenden ötürü yanlıştır :

Birincisi, bu görüş, ambargo sonucunu doğuran ve ambargonun işlerliğinin bağlı olduğu Orta-doğu Buhranı'nın politik muhtevasını ihmal etmektedir. Şüphesiz ki, ambargo, Arap petrolünün büyük bir kısmını kontrolü altında bulunduran Kral Faysal'ın liderliği altında yürütülmektedir. Ancak, petrol tröstlerine karşı belirli muhalefetleri olan Cezayir, Suriye ve Libya gibi ülkeler de bu ambargoya katılmaktadırlar.

Fakat bundan da öteye, bu görüş, Faysal gibilerinin kişiliğinde somutlaşsa da, petrol üreten ülkelerin petrol şirketlerine bağımlılıklarını abartmakta ve Arap kitlelerini ihmal etmektedir. Faysal'ın politikası, Arap dünyasının liderliğini elde etmek amacı ile «milliyetçi» bir görüş ve anti-emperyalist bilinçlenme yolunda hızla ilerleyen Arap kitlelerinin bu baskılardan kurtulmak amacı ile de «anti-emperyalist» demagosi muhtevası içinde gelişmektedir.

İkincisi, buhranın petrol şirketleri ile Arap üreticileri tarafından ortaklaşa hazırlandığı yolundaki tahliller, kapitalist sistem içindeki enerji politikasına bağlı ekonomik ve politik sorunların bütünlüğünü görememekte ve petrol şirketlerine, tüm ekonomi üzerinde çok fazla bir karar marjını bırakmaktadır. Petrol tröstlerinin ambargodan kâr ettikleri çok açık bir gerçektir. Ancak bu bizi, «buhranı» tröstlerle onların Arap dünyası içindeki kuklaları tarafından ortaklaşa olarak hazırlandığı gibi bir anlayışa götürmemelidir.

Tröstler için kârlı etkiler, ancak ambargonun ılımlı sınırlar içinde kalması ile gerçekleşebilir. Ancak emperyalist ülkeler, sert

ve hattâ tam bir ambargoya müsaade edemeyecek derecede Arap petrolüne bağlıdırlar. Ve pek tabii ki, böylesine sert bir petrol politikası gütmek de Arap rejimlerinin yapabileceği bir şey değildir. **Ancak emperyalizm kendisini bütün ihtimaller için hazırlar.** ABD' nin, petrol üreten ülkeleri silâhlı müdahale ile tehdit etmesi de bunu göstermektedir.

Sorunun çözümü

Dünya enerji sorununun çözümünü ararken ilk önce göz önünde tutulması gereken nokta, teknolojinin bugünkü gelişmişlik seviyesinde enerji kaynaklarının azlığı, yetersizliği gibi temel problemlerin bulunmadığıdır. Ve kısa vadede de böyle bir problem olmayacaktır. Bilinen ham petrol kaynakları 90 milyar tondur ve bu, bugünkü tüketim seviyesinde dünya sanayini 60 yıl daha besleyebilecek bir niceliktir. Son zamanlarda bütün basın organlarına aktarılan bilimsel araştırmalar dahi bunu göstermektedir.

Gerçekte, enerji buhranı, potansiyel enerji darlığından, enerji kaynakalarının tabiî yetersizliğinden değil fakat kapitalizmin, enerji üretiminin geliştirilmesinin devamını sağlamada karşılaştığı güçlüklerden doğmaktadır. Tabiî güçlükler veya teknolojik sorunlardan doğan güçlükler değil, fakat ekonomik güçlükler söz konusudur...

Bu açıdan, ancak sosyalist bir ekonomi, uyumlu bir enerji üretim ve dağılım bütünlüğü gerçekleştirebilir. Yatırım kararlarında kargaşalık ve koordinasyon yetersizliğinden dolayı sermayenin, faydası gözetilmeksizin, en kârlı sektörlere akışına bir son vermek; topluma zarar vermeksizin üretimi devam ettirebilmek ve geliştirecek teknolojinin kullanılmasını köstekleyen engelleri ortadan kaldırabilmek için, üretim araçlarındaki özel mülkiyeti ve kâr kanununu kaldırmak ve plânlı bir ekonomi kurmak gerekmektedir. Dünya enerji sorunu ancak böyle halledilebilir.

Kapitalist ülkeler, kapitalist üretim biçiminin içinde yatan çelişkilerden, dünya petrol rezervlerini ellerinde bulunduran Arap ülkelerinin halklarının emperyalizme karşı olan mücadelelerinden ve işçi devletlerinin potansiyel varlıklarından ötürü, ne tek tek, ne de topluca enerji sorunlarını çözümleyebilirler. Sorun, tek başına bir enerji buhranı sorunu değildir. Sorun kapitalist üretim biçiminin ortaya çıkardığı sorunlardan biridir ve bizatihi o mülkiyet biçiminin değiştirilmesi ile çözümlenebilir.

İngiltere

Kapitalizmin artık kronikleşmiş olan hubranlar zinciri, 1973 yılının sonlarında, Arap petrol ambargosunun da etkisiyle yoğunlaştı ve özellikle kapitalizmin beşiği olan İngiltere'de odaklaştı. Buna paralel olarak 1968 yılından bu yana gelişen Batı Avrupa işçi ve emekçi yığınları mücadelesi, önemli sıçrama noktalarına ulaştı.

Bu açıdan, İngiltere'deki olaylara derinlemesine bakmak gerekmektedir.

İngiltere'de Başbakan Heath'ın muhafazakâr hükümetinin 13 Aralık 1973 tarihinde yürürlüğe koyduğu uygulamalar, son otuz yıldan beri büyük kapitalist ülkelerde görülen en işçi sınıfı aleyhtarı olanlardır. Heath, İngiliz endüstrisinin üçte ikisinde çalışma haftasını üç güne indirdi, buna göre ücretlerde kısıtlama uyguladı ve böylece 16 milyon işçiyi part-time çalışır duruma soktu.

Bu büyük saldırıyı, ücret artışı ve muhafazakâr hükümetin anti-enflâsyonist politikasının 12 Kasım tarihinde yürürlüğe koyduğu üçüncü döneminin kaldırılmasını talep eden 270 bin maden işçisinin fazla mesai yapmama kararında direnmeleri izledi.

Ülkedeki enflâsyondan kötü bir şekilde etkilenen maden işçileri, haftalık ücretlerine 8.21 ilâ 12.71 pound arasında zam istiyorlardı. Çok kötü ve tehlikeli şartlarda çalışan maden işçilerinin (öyle ki her yıl 30 bin maden işçisi kuyuları terkederek yeni iş arar) şimdiki haftalık ücretleri 33.60 pound dolaylarındadır.

Ancak hükümet ve Ulusal Kömür Dairesi, III. Dönem politikası içinde en fazla ücret artışının yüzde 7 olabileceğini ileri sürerek işçilere verilebilecek olan zammın 2.30 ilâ 2.57 pound arasında kalması gerektiğini açıkladılar ve maden işçilerinin bu talebini geri çevirdiler.

Aralık ayının başlarında 29.000 tren sürücüsü, III. Dönem'e karşı verilen mücadeleye katıldılar. Onların, haftalıklarına 40 pound zam istemeleri de hükümet tarafından red edildi ve bunlara III. Dönem içinde verilebilecek olan ücret zammının 33 pound civarında olabileceği ileri sürüldü. Tren sürücüleri, pazar günü çalışmamaya ve hafta içinde de işi yavaşlatmaya karar verdiler.

Muhafazakârların saldırısı

Muhafazakârların, maden işçileri ve tren sürücülerinin bu direnişlerine cevapları ani ve ağır oldu. 13 Aralıkta Heath, genel bir lokavt ilân ederek iş haftasının üç güne indirildiğini bildirdi. 17 Aralıkta hükümet, sosyal hizmet bütçesini yürürlükten kaldırdı.

Böylece 16 milyon İngiliz işçisinin aylık gelirleri 12 günlük yövmiyeye indiği gibi bunlardan ancak 2 milyonu işsizlik sigortasına tabi tutuldu. 31 Aralık tarihli **Times** dergisinde şöyle deniliyordu : «İşçilerin fazla mesai yapmayı reddederek bunun sağlayacağı gelir artışından mahrum olmalarının yanında, iş haftasının üç güne indirilmesi ile esas ücretten büyük kayıplar kaçınılmaz bir hale gelmiştir. Bugün ortalama bir işçinin haftalık geliri 6 pound civarındadır.» 13 Ocak tarihli **Observer**'e göre, üç günlük iş haftasının uygulamaya girmesinden beri brüt gelirlerde yüzde 11 oranında bir düşüş meydana gelmiştir.

İngiliz işçilerinin ücretleri böylesine düşerken, enflasyonist gidişte her hangi bir yavaşlama görülmemekte idi. Üretimde yüzde 17 oranında bir düşüş meydana gelirken, iş verenler, kârlarını eski düzeyde tutmak ve üretim maliyetlerinde ortaya çıkan artışların etkilerini gidermek amacı ile fiyatları arttırmaka çalışıyorlar ve Fiat Komitesi de buna yardımcı oluyordu. Ayrıca Ortak Pazar'a girmesinin bir sonucu olarak İngiltere'de tarım ürünlerinin fiatları hızla artıyordu.

17 Aralıkta muhafazakârlar, bir acil durum plânı oluşturarak ve bunun finansmanını kamu harcamaları bütçesinden çektikleri 1 milyar 200 bin pound ile sağlayarak emekçi sınıflar üzerine yeni bir saldırıya giriştiler. Hükümet, 69 milyon pound tutarındaki sağlık hizmetleri harcamalarını durdurdu ve hastahane inşaat programını yürürlükten kaldırdı. 200 milyon poundluk eğitim harcamaları, 70 milyon poundluk üniversite ve orta dereceli okul bina inşaat programı iptal edilerek bu paralar burjuvazinin dolaysız hizmetine verildi.

Burjuvazi bütün bu uygulamaları, bunları maden işçilerinin üretimi yavaşlatmaları ile zorunlu bir hale geldiğini ileri sürerek, haklı göstermeye çalıştı. Heath'a göre fazla mesai yapılmaması sonucunda, kömür üretimi ülke ekonomisinin ihtiyaçlarını karşılayamaz bir hale gelmiş, bu durum ekonomik buhranı doğurmuştu ve acil tedbirler alınmazsa çok yakında büyük bir enerji darlığı doğacaktı. Heath böylece, bütün kabahatin maden işçilerinde olduğunu ispat etmeye çalışıyordu. Ayrıca Heath, ekonomik buhranın maden işçilerinin hareketlerinden doğduğunu iddia ederek «sessiz çoğunluğun» desteğini kazanmayı hedefliyordu.

Heath, milleti şartlandırmak için büyük bir propaganda ile birlikte üç günlük iş haftasının doğuracağı sıkıntıların, maden işçilerini yavaş yavaş tecrit ve demoralize edeceğini ve böylece onları III. Dönem'i kabul etmeye zorlayacağını umut ediyordu. Muhafazakârlar, maden işçilerinin mücadelelerinde başarıya ulaş-

maları halinde, işçi sınıfının diğer kesimlerinin de mücadeleye gireceklerini ve böylece III. Dönem politikasına bir son vereceklerini biliyordu. Bundan ötürü muhafazakârlar, burjuvazinin emrinde, maden işçilerinin direnişlerini kırmak amacı ile ellerinden gelen her şeyi yaptılar.

Maden işçileri kararlılıklarını devam ettiriyorlar

Bütün bunlara rağmen Heath, maden işçilerinin direnişini kırmayı başaramadı. Aksine, hükümetin kışkırtıcı uygulamaları onların kararlılıklarını ve militanlıklarını yoğunlaştırdı. 2 Ocak tarihinde 2 milyon maden işçisi üretimi yavaşlattı ve böylece madenlerin dörtte biri çalışamaz hale geldi.

Maden işçilerinin üretimi yavaşlatmaları ile başlayan sosyal hareketlilik yalnızca kömür kuyularında kalmıyor, fakat toplumun bütün emekçi katlarını içine alır bir biçimde büyüyordu. İşverenlerin, maden işçilerinin üretimi yavaşlatmakta ısrar etmeleri halinde üç günlük iş haftasının kapsamının genişletileceği tehdidini savurmalarından sonra, ağır sanayi işletmeleri sendika temsilcileri 21 Aralık tarihinde bir kitle gösterisi düzenleyerek, böyle bir durum karşısında İngiliz işçi sınıfının bütün kesimlerinin genel greve gidebileceğini ihtar ediyorlardı. 23 Aralıkta ise 100 bin ağır sanayi işçisinin temsilcileri, işverenlerin ücret kısıtlamasına gitmesi halinde işgal eylemlerine geçilmesini kararlaştırdılar. 12 Ocakta Lancashire tekstil işçileri, maden işçilerini destekleyen bir yürüyüş düzenlediler.

İşçi sınıfının gittikçe gelişen bu hareketliliği bir yandan iktidardaki muhafazakâr partiyi hükümetten çekilmeye zorlarken, diğer yandan, burjuvazinin yedek partisi İşçi Partisi'ni de telâşa düşürüyordu. İşçi Partisi başkanı Harold Wilson, üç günlük iş haftasının uygulanmasını kabul ediyor ve yalnızca onun uygulanış biçimine karşı çıkıyordu. Büyük çapta İşçi Partisi'nin güdümünde olan İşçi Sendikaları Konfederashonu (TUC) yöneticileri, maden işçilerinin başlattığı hareketin, işçi sınıfının diğer kesimlerine yayılmasının önüne geçmeye çalışıyordu.

TUC'a bağlı Sanayi İşçileri Sendikası başkanı Hugh Scanlon, 13 Ocak tarihinde Londra televizyonunda yaptığı bir konuşmada, «bizim amacımız III. Dönemin yürürlükten kaldırılması değil fakat onun sınırlarının genişletilmesidir» diyordu. Yine TUC'a bağlı Ulaştırma ve Genel Hizmetler İşçileri Sendikası genel sekreteri Jack Jones, verdiği demeçte şunları söylüyordu : «Bizim

hükümetten istediğimiz, maden işçilerinin taleplerini bir istisna olarak kabul etmeleridir. Biz hükümetin devrilmesini istemiyoruz. Verin maden işçilerinin istediklerini, bitsin, gitsin.»

Ancak burjuvazinin içine soktuğu bürokrat yöneticilerin «**bitsin, gitsin**»ci politikaları ile bastırılamayacak seviyelere ulaşmış hareketlilikleri ile İngiliz işçileri, bu mücadelelerine kendi sendikalarını da zorlayarak devam ettiler. İşçi Partisi ise, bir yandan Muhafazakârları işçi sınıfının militanlığını arttıracak politika gütmekle eleştirirken, diğer yandan maden işçilerinin hareketine örgütlü bir nitelik vermeye çalışan sol unsurları, işçilerin ücret mücadelesine «politika sokmak»la suçluyordu. Heath ise, İngiliz işçilerinin mücadelelerinden «yararlanmak isteyen komplocu komünistler» aramakla meşguldü.

İngiliz işçilerinin hem hükümeti ve hem de kendi reformist sendikacılarını zorlaması, sendikalar içinde de çatışmalara yol açıyordu. Madèn İşçileri Sendikası (NUM) genel sekreteri ve Komünist Partisi üyesi Mick McGahey'in «eğer hükümet, işçilerin üzerine askeri birlikler yollarsa, biz askerlerden bunu yapmamasını isteriz» şeklindeki demeci, NUM genel başkanı Jim Callaghan ve genel sekreter Ron Hayward'ın saldırılarına uğradı. Öylesine ki McGahey ertesi gün düzenlediği basın toplantısında askerlerden, emirlere itaat etmeleri istemediğini söyleyerek kendi kendisini yalanladı (30 Ocak, **The Guardian**).

İngiliz maden işçilerinin her hangi bir uzlaşmayı kabul etmemeleri ve mücadelelerine aynı kararlılıkta devam etmeleri, NUM'u bir genel grev çağrısına zorladı. Yapılan oylamada maden işçilerinin yüzde 81'i genel grevin lehine oy kullandı. Bütün bu olaylar olurken hükümetin her hangi bir uzlaşmayı kabul ettirememesi, kendisine parlamentoyu fesh ederek yeni seçimlere gitmekten başka alternatif bırakmamıştır. İşçi sınıfının genel hareketliliğinin önüne baskılarla ve manevralarla geçemeyen İngiliz burjuvazisi şimdi de parlamenter metodu deneyecektir.

İngiliz toplumunun kaderine şimdiye kadar hâkim olmuş olan iki parti, burjuvazinin iki ayrı dönemsel partisidir. İngiliz sermayesinin dolaysız partisi Muhafazakâr Parti, ekonominin büyüme ve gelişme dönemlerinde iktidara getirilir. Buhran ve toplumsal hareketliliğin arttığı dönemlerde ise İşçi Partisi iktidara getirilerek, çeşitli «reformlar»la toplumsal hoşnutsuzluk giderilmeye çalışılır, ekonominin dar boğazdan çıkarılması ile uğraşılır. Bugün İngiltere'de yine bu oyun sahneye konmuş gözükmektedir. Ancak bir farkla ki, İngiliz işçi sınıfı artık işçi aristokrasisi ve bürok-

rat ajanlar tarafından uyutulan, refah toplumundan yeterince paylarını almış olduklarına inandırılmaya çalıştırılan işçi sınıfı değildir.

1968 yılından bu yana Batı Avrupa proletaryasının canlanışının en iyi örneklerinden birini veren İngiliz işçileri, mücadeleleri önüne konmuş engelleri örgütlü bir biçimde aşabildikleri takdirde, artık Batı Avrupa proletaryasının, devrimci potansiyelini kaybetmiş olduğunu ileri sürenlere ilk şamarı vuranlardan olması kuvvetle muhtemeldir.

Mehmet Arıcan

DÖNÜŞ

iki elin...
demiştin,
kandaydı
geldim.

demir ökçelerin karanlık uğultusu
kulaklarımda...
su dolu hücrelerden, ve
namlunun ucundan bakarak faşizme,
geldim.

yiğitler bıraktım taş odalarda,
dağ yollarında, ip uçlarında.
kan kustum
düşmanlardan gizli, ve
dostlardan saklayarak.
ölenler öldü
«kalan sağlar»la
geldim.

devrimin soluğu boğazımda.
demir kapılar erittim nefesimle, ve
nice zincirler kırdım.
gözyaşıyla değil, yaralarımla
geldim.

Atina'lı Agis'ten yürek
Spartaküs'ten soluk aldım.
geçmişin deneyi, şimdinin doğurganlığıyla
sökülmüş prangalar
kırılmış kelepçeler
dost yüreklerin sıcaklığıyla
geldim.

yeni yıllar yaratmaya,
aydınlık yollar kavşağına
bilincimle, bilenmiş umudumla
dostlarla elele
geldim.

Başkan Allende son savunmasını yaparken...

derleyen : **Metin İlkin**

ŞİLİ'DE ASKERİ REJİM
(yedinci hafta)

Şili generallerinin ABD ve yerli işbirlikçi burjuvazinin istemini gözeterek yaptığı darbenin üzerinden yedi hafta, korkunç ve akılları durduran siyasi baskı, işkence, öldürme, toplu öldürmelerle dolu yedi hafta geçti.

Bu haftalar, keyfi katliamlar, duruşmasız mahkûmiyetler, muhbir vatandaş üretimi, asıllı asılsız ihbarlar, tehditler, sol kitapların evler basılarak toplanması, sokağa çıkma yasakları, silahlı müfrezeler, öldürmeler, yoketmeler, kitle tutuklamalarıyle bütün bir ülkeye, bütün kıtaya ve bütün dünyaya dehşet saçarak geçti.

Bu yedi haftanın sonunda, duruma şöyle bir gözatmak ve bir döküm yapmak gerekirse, en katı yürekli insanların bile içini titreten rakkamlarla karşılaşırız : Ölü sayısı yirmi bin, hatta belki de yirmi beş bin. Tutuklu sayısı otuz bin. Bu kâbusun geçeceği umuduyla saklananlar on binleri geçiyor. Sol sempatizanı oldukları gerekçesiyle işten atılan, yoksulluğun, hatta açlıktan ölmenin kucağına atılan işçiler yüz binlerle sayılıyor.

Yedi hafta geçti; ama baskı artmakta. İki gün önce resmi kaynakların açıkladığına (!) göre, mahkemeler otuz iki ölüm cezası vermiş.

Yedi hafta geçti; ama - kendiliğinden patlayan ve kopuk kopuk olayları saymazsak - General Pinochet ve onun müttefiklerine karşı bir direnme hareketi görülmedi.

Bu akılları durduran olayların altında, Şili işçi sınıfının gözyaşları ve kanları altında birçok politik soru yatmaktadır. Ve bu meseleleri Şili devrimcilerinin görüşmeleri, tartışmaları gerekmektedir. Bu sorulardan ilki, tartışma konularının çoğuna temellik edecek olan ve bu tartışmalarla solun politik görevini tayin edecek olan mesele askeri rejimin mahiyetinin ne olduğu üzerinedir. Bu rejimin sosyal tabanı nedir? Destekleyicileri kimlerdir? İlk varmak istedikleri amaçlar nelerdir?

Şili askeri rejimine, Lâtin Amerika tarihinde sık sık raslanılan türden bir askeri diktatörlük olarak bakmak gerekirse de Şili'nin sosyo-ekonomik yapısının belirlediği, üzerinde durmak zorunda olduğumuz, özellikleri vardır.

Devrilen Halk Birliği Hükümeti'nin iktidarı sırasında örgütlenen işçi sınıfının verdiği korkuyla hâlâ titremekte olan kapitalistler, doğal olarak askeri cuntayı desteklemekte; bir yandan da bilinçsizce desteklemeler, sözgelimi küçükburjuvazinin bazı kesimlerinin desteklenmesi hayli etkili olmaktadır. Ticaret ve sanayi kuruluşlarının yönetim personeli, zanaatkârlar, esnaf, ve her türlü ticaret erbabı, küçük toprak sahipleri, rantiyeler, serbest iş yapanlar ülkenin bugünkü efendilerine kölece tutumlarıyle yaranma yarışına girmiş bulunuyorlar. Gözden kaçırdıkları tek şey, efendilerin, yöneten kadro olarak görünmesine rağmen, gerçekte ABD'den, emperyalizmin yerli işbirlikçilerinden emir alan kimseler olduklarıdır. Ama bu yedinci hafta hâlâ yaranma yarışı devam ediyor.

Santiago'da ve ülkenin her yanında bunu doğrulayacak yüzlerce örnek her gün gözler önüne serilmektedir.

Bu örnekler arasında en mide bulandırıcı ve en yaygın olanı ihbarlardır. Radyo ve gazeteler, her gün, Şili'nin bütün şehir ve kasabalarında ihbar için başvurulacak telefon numaraları ilân etmekte. Bu telefon numaraları yalnız aranan ve şüpheli görülen kişileri ihbar etmede kullanılıyor. Bir şehirde genellikle birkaç tane ihbar telefon numarası bulunmasına rağmen bunların hepsi, gece gündüz, günün her saatinde, yani yirmi dört saat meşgûl. Bir telefon memuresi günde binlerce kişinin telefon ettiğini söylemiş. Bu memurenin politikayla özel olarak ilgisi yok; ancak, telefona cevap vermek ve not almaktan bitkin düşmüş, yakınması bu yüzden.

İşşin en gülünç yanı da mücevherlerinin bir ve birikmiş paralarının bir kısmını yeni hükümete bağışlamak için saatlerce kuyrukta bekleşen orta ve küçükburjuva kadınları. En dayanılmaz manzara ise, binlerce insanın, çocuklarının ellerinden tutarak Maneda Başkanlık Sarayına akın akın gelip bombalandıktan sonraki hali karşısında neşelenip gülmeleri.

Onların askeri darbeyi desteklemesi, 11 eylülde kurulan rejimin mahiyetini tahlil etmede ve bu rejimin belirli politikalarını anlamada çok önemli bir unsurdur. Zaman zaman baskı politikalarının uygulanmasında yardımcı olmaktan çekinmeyen bu tabakaların rejimi desteklemeleri, bu baskının, darbenin ilk gününden beri gösterdiği özelliğin kinci ve ağır oluşunun nedenini anlamamıza ışık tutmaktadır.

Bunu böylece açıklamakla karşımıza iki soru çıkıyor. Bu destek, şimdilik, kendiliğinden bir destektir. Örgütlenmiş, yönetilen bir tutum değildir. Böyle kendiliğinden bir destek uzun ömürlü olabilir mi? Bu tabakalar gerçek bir faşist parti halinde örgütlenebilir mi?

Şimdilik, orduca hazırlanmış kesin bir plan yoktur. Ordunun güçlü adamı olduğu söylenen General Leigh, Anayasa Hukuku uzmanı olup çıkmıştır, ve yeni bir Anayasa hazırlamakla meşgûldür. Bu konudaki görüşlerini geçen gün Şili televizyonunda açıkladı.

General Leigh'in açıklamaları şaşırtıcı bir samimiyet arzetmektedir. General Leigh, bu konuşmasında, tarih sahnesinden birçok örnekler üzerinde durmuştur. Mussolini : Fena değil... Franco : Kendimize en yakın gördüğümüz adam ve rejim... Cortes (İspanya Millet Meclisi) : Bir demokrasi örneği... Hitler : Doğrusunu söylemek gerekirse, onun deneyiminden alacağımız çok örnekler var... Salazar : Bir usta...

Ordu, profesyonel örgütlerin - özellikle sağ ve aşırı sağ örgünlerin - esas rol oynayacağı korporatist (faşist) bir rejim kurma sabırsızlığı içindedir. Kamyon Sahipleri Birliği, tüccarlar, zanaatkârlar ve benzerleri de, böylece, Halk Birliği Hükümetini devirmede oynadıkları role karşılık mükâfatlandırılacaklardır.

Ancak, bu burjuva ve küçükburjuva tabakaların örgütlenmesi için faşist bir kitle partisi kurma konusunda ciddi bir öneri yok. Bunun nedeni ortada : Bu tabakalarca askeri rejime gösterilen destek ne kadar yoğun olursa olsun, birçok açıdan yüzeysel

ve sınırlı kalmak zorundadır. Çünkü bu destek, sadece varlıkları açısından ciddi gördükleri bir tehlikeyi önleyenlere karşı ödenen bir şükran borcundan başka bir şey değildir.

Bu tutarsızlık içinde bulunan ordunun, yaptığı geçici hareketler, izleyeceği politika konusunda doğruya yakın değerlendirmeler yapmamıza elverişli.

Generaller, orta ve küçük burjuva çıkarlarına uygun bir politika izlemeyi tasarlamıyorlar. Onların planları, Şili kapitalistlerinin, yani yabancı sermaye (ABD) nin de yerli temsilcisi olan işbirlikçi birkaç büyük ailenin çıkarlarıyla çakışmakta. Bu birkaç kapitalist, ekonominin kilit noktalarını ellerinde tutmaktalar.

Büyük burjuvazinin sözcüsü olan Mercurio Gazetesi müdürünün, Ekonomi Bakanlığına atanmasını ancak böyle yorumlayabiliriz. Bu yayın organı, sözcülük görevi dışında, birkaç büyük ailenin servet kaynağı olmayı da başarmaktadır. Bu aileler arasında, Pepsi Cola Şirketi Uluslararası İşletmeleri İdare Meclisi Başkan Yardımcısı Mr. Edwards da var.

ABD Tekelci sermayesine bağlı Şili burjuvazisinin çıkarlarını kollayan bu politika, giderek orta ve küçükburjuvazinin çıkarlarıyla çelişmeye düşecektir. Bu politika, zorunlu olarak, ekonominin gelişmesini, ekonomik kurumların modernleştirilmesini gerektirecektir. Bu süreç içinde küçük zanaatkârların, tüccarların ve her çeşit aracının çıkarları baltalanacaktır. Kısa sürede, Cuntanın, - Halk Birliği Hükümeti zamanında dallanıp budaklanan - karaborsacılığı önlemek için almak zorunda kalacağı ağır tedbirler, bu iş kollarında büyük ölçüde gelir azalmasına yol açacaktır.

İlk heyecan geçince meydana çıkacak olan uyanma, bu ağır baskı tejimini destekleyenler için çok acı ve haşin olacağa benzemektedir. Bu husus, Cuntanın, destekleyicilerini bu şartlar altında örgütlemeyi amaçlamayışı nedenini, ve dolayısıyle bir faşist kitle hareketinin olamayacağını ortaya koymaktadır.

Askeri rejimi değerlendirmede dikkate almamız gereken bir husus da, rejimin uygulanmakta olduğu ve politikasının eksenini teşkil eden baskı konusudur. Bu baskının niceliği değil, niteliksel özelliği üzerinde durmak gerekir : Öncelikle kimler hedef alınmıştır, ve baskının amaçları nelerdir?

Pinochet'nin uygulamakta olduğu ağır baskının kısa vadedeki amacı ortadadır : Darbeye karşı koyabilecek devrimci potansiyeli yok etmek. Sol ve aşırı sol örgütleri, sendikaları ezmek

ve bu örgüt ve sendikaların militanlarını, kadrolarını öldürerek ortadan kaldırmak.

Bu, kuşkusuz, baskının belli başlı amacıdır. Giderek ve sistemli olarak örgütlenmiş Şili işçi hareketini yok etmeyi hedef almıştır. Ancak bunun dahası vardır: Baskı, aslında, tüm işçi sınıfını hedef almıştır.

Baskı, fabrikalarda nasıl uygulanıyor? Muhtelif direnç merkezlerini dağıttıktan sonra, sol kanat parti liderleri ve sorumlu durumdaki siyasi kişiler; Halk Birliğince fabrikalara atanmış yöneticiler, askerler tarafından tutuklanmış - ve çoğu hemen orda öldürülmüştür. Eski fabrika sahipleri ve yöneticiler eski görevleri başına geçirilmişlerdir. Sonra işçiler biraraya toplattırılmış. Eskiden olduğu gibi İşçi Komiteleri toplantısı yaptırılmış, yalnız bu toplantılarda silahlı birlikler hazır bulunmuştur.

Çoğu durumda, şiddet tehdidi altında yapılan ihbarlar, ya da provaktörlerin faaliyetiyle gürültülü geçen toplantıların sonuçları değerlendirilmiş ve işçilerin çoğu oracıkta öldürülmüştür. Dehşete düşen işçilere, politikayla ilişiği olmayan ve verilen emirlere uymaya hazır olanların eski işlerinde kalabilecekleri ilân edilmiştir. Halk Birliği sempatizanı olduğundan kuşkulanılan bütün işçilere yol verilmiştir.

MIR (Devrimci Sol Hareketi) liderleri, Sendika idarecileri ve Komünist Parti Merkez Komitesi üyleri, bugün Şili işçi sınıfının en az yüzde otuzunun işten atıldığını, bu işçilerin başka işlere kabul edilme şansının bulunmadığını, yoksulluk ve açlıkla karşı karşıya bırakıldıkların bildirmekte. Fiyatlarn son iki hafta içinde yüzde dört ilâ altı yüz oranında yükseldiği ve yıl sonuna kadar yüzde bin sekiz yüz oranında yükseleceği göz önünde bulundurulursa açlık sözünün çok yerinde kullanıldığı anlaşılır.

Baskının sillesini yiyen sadece örgütlü işçi hareketleri değil, aslında, -bir sınıf olarak- işçi sınıfıdır. Ordunun, etkisiz hale getirmek istediği sınıf da bu sınıftır.

Baskı sadece bir tek işkolunda uygulanmadı: İhracatın yüzde seksenini sağlayan bakır madeni işletmeleri. Bu işkolunda, işçilere tanınmış olan sosyal hakların hiç biri geri alınmadı. Hattâ Halk Birliğine bağlı olan sendika temsilcilerine bile dokunulmadı. Burjuvazi ve emperyalizm, kendi temel çıkarları aslanın ağzına düşünce insaflı olmasını biliyorlar.

Gelecekte hangi muhtemel gelişmeler öngörülürse görülsün, bugün, Santiago rejiminin özellikleri -baskı ve politik amaçlar (açıkça ilân edilsin edilmesin), - orta ve küçükburjuvazinin rejimi desteklemeleri (1930'ların Avrupasında olduğu gibi bir kitle partisi halinde ölgütlenmemiş olsa bile), çağdaş Lâtin Amerika'da eşi olmayan faşist rejim özellikleridir. Bu karmaşık olgu karşısında devrimcilerin, demokratik hak ve özgürlük mücadelelerine aldanmamaları gerekmektedir. Anti-faşist, anti-emperyalist mücadeleyi sosyalist mücadeleden ayırmak yanılgısına düşmek çok daha pahalı ödenebilir.

Celil Tez

TARİH BOYUNCA İŞKENCE

1. Roma İmparatorluğu'na kadar olan devir :

Babil ve Musa kanunlarında işkence ile ilgili bir bahse rastlanmamaktadır. İşkence, belgesel olarak, Mısır, Asur ve Yunan şehir cumhuriyetlerinde ilk defa uygulanmıştır. Atina'da işkence sadece yabancılarla kölelere, Roma'nın cumhuriyet devrinde de sadece kölelere uygulanabilirdi. Roma'nın imparatorluk devrinde ise, her türlü yolsuzluğa, baskıya, muhalefetin ezilmesine yol açan «laesa majestas» (İmparatora karşı gelme = ihanet) suçunun'da işkence uygulaması kapsamına alınması tarihte yeni bir çığır açmıştır.

2. Enkizisyon Devri :

Orta Çağda dogmatik dinden sapmalarla mücadele etmek üzere Avrupa'da gelişen Enkizisyon toplumun her seviyesinde sorgu, tutuklama ve işkence uygulamaları, çağımız polis anlayışını hazırlamıştır.

Enkizisyon'un özelliği, tutuklandığı andan itibaren suçlu muamelesi gören sanığın suçsuzluğunu ıspata mecbur olmasıydı. Gammazlığa prim vermeyi gelenek haline getiren bu devirde şüpheli kişileri ihbar etmeyenler de Enkizisyon Mahkemesi huzuruna çıkarılırdı. Herhangi iki tanık sanığı mahkûm ettirmeğe yeterliydi. Zan altına düşmekten korkan ahali içinden suçlu lehine tanıklık edebilecek kişileri bulmak imkânsızdı. Enkizisyon'un sağladığı savunma avukatı-

nın görevi ise kolay bir itiraf elde etmeğe çalışmaktan öteye gitmezdi.

İskence bir ceza olarak değil, ancak suçun itirafını ve itiraftan sonra başka suç ortaklarının isimlerini elde etmek üzere kullanılırdı.

İskence esnasında itiraf edenlerle mahkûm olduktan sonra pişmanlık gösterenler müebbet hapse mahkûm edilirdi. Bunlarla, Enkizisyon Mahkemesinden kaçanların ve kapıldıkları **herezi'den** (dogmadan sapma) dönmeğe vakit bulamadan işkence altında can verenlerin ve bunların mirasçılarının ve bu arada mallarını satın alan sair kişilerin mal ve mülkleri haczedilirdi. Haczedilen mallarla Enkizisyon'un masrafları karşılanır, kalan fonlar mahallî din ve devlet idareleri arasında pay edilirdi.

Mahkûmiyetlerin toplu olarak halk önünde ilân edildiği «auto - da - fe» törenlerinden en az onbeş gün önce, işkence işlemleri durdurulur, böylece mahkûmların halkın huzuruna işkence belirtileri ile çıkmaları önlenmiş olurdu.

3.Enkizisyon'da işkence uygulaması :

Tomas de Torquemada'nın 1484 yılında hazırlamış olduğu işkence talimatnamesi İspanyol Enkizisyonu'nun işkence usullerini bir sisteme sokmuş, sonradan da diğer Katolik ülkelerindeki Enkizisyon uygulamalarına örnek teşkil etmişti. Bu talimatnameye göre sanık işkence edilmeden önce 3 kere sorguya çekilir, verdiği bilgi eksik görüldüğü takdirde işkence uygulanırdı.

Başlıca işkence usulleri üç şekilde toplanmaktaydı :

1. Çarklara bağlı iplerle uzuvların gerilmesi,
2. Sırtının arkasından kenetli ellerine bağlanan bir iple sanığın tavana kadar çekilerek ipin salınması, ancak sanık yere çarpmadan önce havada anîden gerilen iple kol ve omuzlarının mafsallarından çıkarılmaları,
3. Sırt üstü yere yatırılan sanığın göğsünün üzerine nefes alamıyacak hale gelinceye kadar, teker teker ağırlıkların yığılması.

Yukarıda sayılan başlıca işkence tekniklerinin dışında, gözler çukurlarından fırlayana kadar şakakların etrafından başın sıkılması, sanığın iğneli beşikte sallandırılması, kol ve bacaklara bağlanan iplerin kemiklere dayanıncaya kadar sıkılması gibi yardımcı usuller de uygulanırdı.

4. Enkizisyon'un felsefesi :

Katalonya, Aragon, Valans ve Mayorka Büyük Enkizitörü Nicolau Eymerich, 1371 yılında «Enkizitörlerin El Kitabı»nı (Le Manuel des Inquisiteurs) yayımlamış, bu kitap aynı konuda önceden yayınlanmış olanların yerini almıştı. Fransa'da yeniden yayımlanan bu eser, Orta Çağ'ın barbarlığına tanık olmakta ve bugünkü vahşetin kökenlerine ışık tutmaktadır.

1973 yılında baskı uygulamalarına karşı basında başlıca iki tür polis baskısı eleştirilmiştir : işkence ve hapis.

İşkence ve hapsin Avrupa'da Dominiken Enkizitörleri tarafından sistemli ve yaygın bir şekilde asırlar boyunca birer baskı ve korku aleti olarak kullanılmaları çağımızda uygulanan işkence yöntemlerinin oluşturulmalarında etkin bir rol oynamıştır.

Fransa Yargıtay eski başkanı L. Tanon, «Fransa Enkizisyon Mahkemelerinin Tarihi» (Histoire des tribunaux de l'Inquisition en France) adlı eserinde : «Enkizisyon hukuku Fransa ve diğer Avrupa memleketleri kriminel hukuku üzerinde derin izler bırakmıştır... Sanığın yemini, usulün gizlilik ve keyfîliği, savunma hakkının verilmemesi, yanıltıcı sorgular, işkence ve diğer baskı yolları ile itiraz zorlamaları hep Enkizisyon'un mirasıdır. Enkizisyon ceza usullerinin de modern ceza usulleri ile müşterek bir noktası vardır, o da hapis cezasının geniş çapta uygulanmasıdır. Enkizisyondan önce de uygulanan hapis cezası, Orta Çağlar Enkizisyon Hâkimleri tarafından yaygın ve genel bir hale sokulmuştur...» demektedir.

Soru - cevap şeklinde hazırlanan Eymerich'in El Kitabı, bütün Avrupa Enkizitörleri tarafından baş tacı edilmişti. Bu kitapta Enkizitöre, görevine başladığı andan itibaren, adım adım, yapacağı her şey tarif edilmektedir. Bugün hapis ve işkence uygulamalarının vahşetini anlıyamıyan kişiler bu kitabı okumakla söz konusu uygulamaların nasıl kanun kapsamına alınarak alışkanlık haline getirildiklerini görebileceklerdir.

Aşağıda, Eymerich'in ve 1578 yılında Roma'nın arzusu üzerine aynı el kitabını kendi ilâveleriyle yeniden yayımlayan Francisco Pêna'dan bazı seçmeler okuyalım :

Eymerich : Enkizisyon dâvalarının boşuboşuna uzamalarının en büyük sebebi tanıkların fazlalığıdır.

Pêna : İki tanıktan fazlasının tanıklığı dinlenmemelidir.

Eymerich : — **Herezi** ile suçlanan sanığın eşi, oğlu veya diğer aile efradının tanıklığı Enkizitör tarafından kabul edilebilir mi? — Suçu teyid eden tanıklık kabul edilerek sanığı savunan tanıklık red edilmelidir.... En güçlü suçlama, sanığın yakınları tarafından gelen suçlamadır.

Eymerich : — Kimler **herezi** ile suçlanabilir? — ... Tanrının yağmur yağdıramıyacağını veya bozuk havayı açamıyacağını söyliyen kişiler de **heretik** sayılmalıdır. Zira, bunlar Tanrının kadiri mutlak olduğunu inkâr etmektedirler.

Eymerich : Sanığa savunma hakkının verilmesi davaların uzama nedenlerinden biridir. Sanık suçunu itiraf ettiği, ve itirafname tanıkların suçlamasına uygun düştüğü zaman, tanıklara karşı sanığı savunacak bir avukata gerek yoktur... Ancak sanık suçunu inkâr ettiği takdirde kendisine bir avukat tayin edilecektir.

Pêna : Avukatın rolü sanığın suçunu itiraz ederek pişmanlığını ilân etmesini ve suçuna uygun bir ceza talebinde bulunmasını temin etmektir.

Eymerich : Suçlamanın ana hatlarını red ederek cevaplarında tereddüt gösteren sanık, ... tek tanığın suçladığı veya aleyhinde kuvvetli delillerin bulunduğu sanık işkence edilecektir.

Pêna : İşkence esnasında suçunu itiraf ettikten sonra mahkeme huzurunda inkâr eden sanık tekrar işkence edilecektir... Ancak işkence gaddarca tatbik edilmeyecektir... Biz cellât değiliz...

Pêna : İşkencenin yettiğine ne zaman karar verilir? — İtiraf elde edilmemekle beraber sanığa uygulanan işkencenin aleyhteki delillerinin önemiyle denge haline gelinceye kadar işkenceye devam edilir. Bu durumda sanığın, işkence ile, aleyhteki delillerin cezasını çekmiş olduğuna kanaat getirilir.

Eymerich : Mahkûmların cezalarını çekecekleri hapishanelerin korkunç olmaları gerekir, zira, hapishanenin fonksiyonu mahpusları muhafaza etmek değil, onlara eziyet çektirmektir.

5. Tarihte işkenceye karşı hareketler :

Daha Roma devrinde Çiçero ve Seneka gibi düşünürler işkence uygulamalarına karşı çıkarak devletle ihtilâfa düşmeyi göze almışlardı.

17. asırda, İngiltere'de Sir Walter Ralegh ve Sir Walter Coke işkence uygulamalarını şiddetle eleştirmişler ve 1968 senesinde işkence yasağının kanunlaşmasını sağlamışlardı.

1776'da Büyük Frederik Prusya'da işkenceyi yasaklamış, Pierre Bayle, Voltaire ve Césare Beccaria gibi düşünürlerin etkisiyle, 1789 senesinde Fransız ceza usullerinden de işkence kaldırılmıştı.

Ancak, kanunlarla kaldırılan işkence, gene kanun kuvveti tarafından, bu defa gizliliğe bürünerek, uygulanmağa devam etmiştir.

6. İşkence devri ve Amnesty International (Milletlerarası Af Örgütü)

«Polis memurları elbiselerimi üzerimden gaddarca kopardılar ve beni "canavar iskemlesine" (bir metal levha) üzerine oturtarak, bileklerimi, dilimi kulaklarımı, göğüslerimle tenasül uzuvlarımı elektrik kablolarına bağladılar, sonra da beni böylece "pua de arara" ya (papağan tüneği) astılar: el ve ayak bileklerim beraberce bağlanmış olarak bir demir çubuğu dizlerimin arasından geçirdiler ve savunmasız vücudumu baş aşağı sallandırdılar. Muhtelif yerlerime elektrik şokları tatbik ettiler ve bel çukurumla bel kemiğimin üstüne vurdular, sigaralarını derimin üzerinde söndürdüler. Çırılçıplak soyulmuş başka erkek ve kadın tutuklulara göz dağı vermek üzere onların önünde bana işkence ve hakaret ettiler.»

Başka bir tanıklık :

«Bana 7 ile 18 Ocak arasında günde iki iğne yaptılar ve 19 Ocaktan itibaren de günde iki kere ikişer tablet Haloperidol yutturdular. Bu ilâç alındığı zaman, dayanılmaz bir arzu ile yatar yatmaz kalkmak, kalkınca yürümek, bir adım atınca oturmak, oturunca yürümek istenmektedir. Ancak, tabut gibi hücremin içinde duvarlara dayanmadan ayakta durmak bile mümkün değildi.»

Yukarıdaki iki tanıklık ve bunlara benzer yüzlercesi Milletlerarası Af Örgütü tarafından kaydedilmiştir.

Merkezi Londra'da bulunan ve 32 ülkede 1200 şubesi ile 62 ülkede aidat ödiyen 32000 üyesi olan bu örgüt, «siyasi suçluların özgürlüklerine tekrar kavuşabilmelerini veya hiç olmazsa insanca muamele edilmelerini sağlamak üzere on iki yıl önce kurulmuştu.

Milletlerarası Af Örgütü 1973 Aralık ayında 20 memleketin resmi veya gayrı resmi temsilcilerinin katılması ile Paris'te toplanmıştı. Toplantının amacı, toplam olarak 64 memlekette siyasî nedenlerle bedenî ve manevî işkencelerin sürekli olarak uygulanmakta olduğunu, sübjektif değerlendirmelere yer bırakmadan, belgesel olarak, dünya kamuoyuna açıklamaktı.

Af Örgütü ilgililerine göre, bazı memleketlerde sorgu tekniğini de aşan rasyonel şekilde örgütlenmiş ve en yüksek hükümet makamlarınca onaylanmış, muhalefeti susturmak ve iktidarı muhafaza etmek üzere kurulan bir sistematik kontrol ve tahakküm metodu olarak, işkence, dünya devletlerinin en aşağı yarısı kadar tarafından uygulanmaktadır ve bu uygulama süratle yayılmaktadır.

İşkence ile tahakküm metodlarının korkunç kataloğu 200 sahifelik bir «İşkence Raporu» (*) şeklinde konferansa katılanlara sunulmuştur.

İşkence Raporunda tasvir edilen dayanılmaz tizlikte ses perdeleri, veya, tam bir tecritle dokunma, işitme ve görme duyularının iptali gibi dış zorbalık izi bırakmadan sanığın çökmesini sağlayan günümüzün uygar (!) işkence tekniklerinin yanında alışılagelmiş falaka ile elektrik şoku pek de ilkel kalmaktadır.

Af Örgütünün başkanı, İrlanda Cumhuriyeti eski dışişleri bakanı Sean Mc Bride, açılış konuşmasında, «Dünyanın dört kıt'asında, şimdiye kadar görülmemiş bir oranda, kanun hükümleri her gün ihlâl edilmektedir... Siyasî düşünceleri, dinî inançları veya etnik soyları dolayısıyla, kapana tutulmuş ve zulme uğramış sayısız kişinin dayanılmaz ıztırabına tanık olmaktayız... Hükümetlerin sistematik işkence uygulamalarına karşı bütün dünyada, derhal, bir kampanya açmağa karar verdik» demiştir.

İşkence Raporuna değişik memleketlerden işkence edilmiş kişilerin anıları ile başlanmakta, seksüel saldırı, nefessiz bırakma, boğulma anının bir öncesine kadar başın su içinde tutulması, kâbus gördüren veya dayanılmaz acı yaratan ilâç-

ların zerk edilmesi, uykusuz bırakma, tımarhanelere kapatma ve odio-vizüel terör tekniklerinin memleketten memlekete uygulanmalarının tasviri ile devam edilmektedir. Bunların dışında, Raporda işkencenin tarihçesi ve uygulama sebepleri (genellikle süratle bilgi edinmek) incelenmekte, hukukî sorunlar ve işkenceye engel olma yolları araştırılmaktadır. Rapora göre, çok kere resmi makamların işkence uygulaması polisin elinden alınarak, **iç güvenliğin temininde rolleri gittikçe artan ve bu yolda özel olarak yetiştirilen askeri birliklere verilmektedir.** Konsanviyonel olmayan harp konusunda yetiştirilen söz konusu özel birlikler, en önemsiz siyasî anlaşmazlığa kadar her türlü muhalefete harp kavramını uygulamak üzere şartlandırılmışlardır. Gene raporda, işkence uygulanan memleketlerin arasında, kamuoyunun zaten bildiği Güney Afrika, Brezilya, Rusya, Yunanistan, Endonezya ve Pakistan'la beraber, Türkiye dahil olmak üzere, diğer NATO ülkelerinin de bulunduğu belirtilmekte, bazı hallerde işkencenin bilgi toplamaktan ziyade, muhalefeti yok etmek üzere uygulandığına dair delillerin mevcudiyetine işaret edilmektedir. Sean Mc Bride, NATO'da diğer askerî tekniklerle birlikte işkence uygulamalarının da ABD ve İngiliz uzmanları tarafından yönetildiğini, ABD'nin kendi metodlarını Vietnam'da, İngiltere'nin ise Malasia, Kıbrıs ve Kuzey İrlanda'da geliştirilmiş olduklarını söylemiştir.

Belçika, Hollanda, ABD ve İngiltere birliklerinin iştirak ettikleri 1971 NATO manevralarında harekâtın hırsına kapılan 6 Belçika komando eri, esir ettikleri 10 kadar "düşman erine" karşı tarafın taktiğini öğrenmek nedeniyle işkence uygulamışlardır. Bu arada, "düşman erleri" sopa ile dövülmüş, uzun müddet soğukta çıplak bırakılmış ve elektroşoklarla işkence edilmişlerdir. Bir subayla bir doktorun askerî mahkemeye başvurmaları üzerine söz konusu 6 er 16 günle 6 ay arasında değişen hapis cezalarına mahkûm edilmişlerdir. Bu olayın asıl ilginç yanı, sanık erleri savunan avukatlardan birinin, NATO'ya bağlı birliklerin mutad eğitiminde işkenceyi uygulama ve işkenceye dayanma usullerinin diğer harp teknikleriyle birlikte öğretilmekte olduklarına işaret etmesi ve bu nedenle sanıkların beraatını isteyebilmiş olmasıdır.

1972 yılına kadar Ulster'de (Kuzey İrlanda) İngiliz ordusu tarafından uygulanan ve hiçbir görülebilir zorbalık izi bırakmıyan işkence usulleri batı dünyası kamuoyunda pek az yankı uyandırmıştı. Bunlar, özellikle tecrit gibi, psikofiz-

yolojik tekniklere dayanarak, sorgu esnasında kişiyi kolay konuşabilecek bir aklî dengesizliğe sokan, yeni, 'temiz işkence" usulleridir. İngiliz ordu sözcüsü, söz konusu psikofizyolojik işkence uygulamalarının tamamen zararsız olduklarını ve bedenî işkencelere kıyasla ciddi bir araz bırakmadıklarını iddia etmiştir. Kendi sözleriyle : «Sanık, sürekli olarak kendisini tedirgin edecek, huzursuzluk ve korku içinde bırakacak düşmanca bir ortamda tutulur. Sorgu tamamlandıktan sonra, sorgu neticesi aklî dengesizlik bazen birkaç saat, bazen de en kötü ihtimalle, iki ay kadar sürebilmektedir.»

Psikofizyolojik işkence metodlarının İngiltere'de açıklanması kamuoyunu ayaklandırmış ve Heath hükümeti, 1972 senesinde, her türlü şekliyle, işkence uygulamasını yasaklamaya mecbur bırakılmıştı.

Bugün İngiltere'de resmen yasaklanmış olan "temiz işkence" usulleri, Federal Almanya'nın ünlü Hamburg Üniversitesinde bilimsel olarak incelenmektedir, ve bu maksatla, davranışla ilgili klinik araştırma laboratuvarı bir sükût odası kurmuştur. Burada, birkaç saat müddetle ses, ışık gibi her türlü dış efkenden tecrit edilen kişi reaksiyonları ölçülmektedir. Tesbit edilebilen başlıca arazlar, hayal görme, denge bozuklukları ve.... şiddetli bir konuşma arzusu.

Bu "ileri bilimsel" (!) işkence uygulamasının yanısıra Yunanlı Albayların falakası veya Brezilyalıların "**pua de arara**"sı Orta Çağları geri getirmektedir. Uyguladıkları işkence ister Orta Çağlardan kalma miras, ister "ileri-bilimsel" olsun, Sao Polo ölüm mangalarının, Yunan veya Pakistan polislerinin, Şili askerlerinin işkenceyi, tutuklamayı ve cinayeti hükümet metodu haline getiren kanlı inatları karşısında Milletlerarası Af Örgütü'nün etkisi ne olabilir ki?

Eski ABD baş savcısı Ramsey Clark, işkenceyi yeryüzünden kaldırmak üzere kişilerin hükümetlerini şikâyet edebilecekleri bir dünya ceza mahkemesinin kurulmasını teklif etmiş ve «bu teklif her ne kadar idealist bir teklifse de, işkenceden kurtulmak için hayal ve ideali gerçekleştirmek zorunda kalabiliriz» demiştir.

Konferans, dünyanın her tarafında işkence iddialarını yerinde inceleyecek bir milletlerarası doktorlar ekibi kurmuştur. Hükümetlerin söz konusu ekibin çalışmalarını baltalamaları halinde tutumlarının ne olabileceği sorusuna, ekibe bağlı bir doktor «bu şekilde ortaya çıkacak olan durumu dünya kamuoyuna açıklayacağız» diye cevap vermiştir.

7. Durum ve çare :

Dünya nüfusu hızla çoğalmakta, her tarafta besin maddeleri ve sanayi için lüzumlu ilk maddeler ihtiyaca cevap verememekte, fiatlar artmakta, işsizlik çığ gibi büyümektedir. Diğer taraftan, kolaylaşan haberleşme, seyahat gibi imkânlar toplumun bilinçlenmesini sağlamakta, geniş çapta kıyaslamalar mümkün olabilmekte, neticede de hoşnutsuzluk yaygın hale gelmektedir.

Sanayileşmiş batılı devletler 5, veya İngiltere'de olduğu gibi 3 işgünlük çalışma haftasına dönerlerken, işsizliği önlemek, petrol stoklarının idamesini sağlamak için silah ihracatlarını arttırmakta, böylece **Batı'daki muhtemel işsizleri az gelişmiş ülkelerdeki muhtemel ölülerle takas etmektedirler.** Meselâ Basra Körfezi'ndeki Abu Dhabi şeyhliği Fransa'dan 30 adet Miraj avcı bombardıman uçağının petrole karşı takasını sağlamıştır. Her bir Miraj uçağının, havalandığı andan itibaren 20 saniye içinde Abu Dhabi sınırlarının dışına çıkacağı göz önüne alınırsa, bu alış verişin saçmalığı açıkça görülür.

Yukarıda, halkların hoşnutsuzluğunu örtbas edip iktidarlarını sağlama bağlamak isteyen batılı veya doğulu, gelişmiş veya az gelişmiş ülke hükümetlerinin iç güvenliğin sağlanması için, polis yerine gittikçe özel askeri birlikleri kullanmaya başlamış olduklarını söylemiştik. Son zamanlara kadar demokrasinin birer kalesi gibi gözüken devletler bile tedricen polis devleti hüviyetini kazanmaktadırlar.

(*) «Yeni Adımlar» dergisi (1) No.lu sayısının kapak kompozisyonu söz konusu İşkence Raporu'na da kapak olarak alınmıştır (Bak. **Yeni Adımlar,** sayı 14

Metin Demirtaş

KUŞATILMIŞ KUYTUDA

İşte ilk mektubun geldi
Ve zulmün haritası, kanlı gömleğin
Demek hâlâ acıların sağnağı altındasın

Ve yıllar süren
Kanlı bir sürek avından sonra
Kuşatılmış bir kuytuda
Teslim olmayan kahraman kalbin
Aksayan ayağın, tutmayan kolunla
Sağsın, ve dimdik ayakta

Ve yazılar yazıyorsun
Sökülen tırnaklarından sızan kanla
Hücrenin duvarlarına
Sözler : dosta merhem
Sözler : düşmana hançer
Ve vermiş her kelimesi
Acının, onurun ve inancın
Meydan muharebesini

1973

Şefik Dikmen

METİN İLKİN İLE BİR KONUŞMA

— Behçet Necatigil'in Sözlük'ünde yazı hayatınızın epey eskiye dayandığını ama yazmaya uzun aralıklar verdiğinizi okuduk?

İLKİN — Yazmaya ara vermedim, yayımlama olanakları kıttı. Daha doğrusu yayımlamak için ya benim kişiliğimden taviz vererek tutmadığım dergilerin kapısını çalmam ya da sanat anlayışımdan taviz vererek okuyucuyu estetik gevezeliklerle oyalayan, ya da o zaman ilericilik sayılan sızlanma edebiyatı örneği hikâyeler yazmam gerekiyordu.

— Kaç dergide yazdınız şimdiye kadar?

İLKİN — Başlangıçta yalnız Yeditepe'de o da yılda bir iki hikâyeydi. Sonraları Güney, Gelecek, Toplumcu Gerçekçiliğe Çağrı, Yeni Adımlar'da devam etti.

— Varlık Dergisi yok mu?

İLKİN — Varlık'ın yalnız 1968 Yıllık'ında bir hikâye. Öyle tek tek sayacak olursak Cumhuriyet, Yeni Gün, Son Çağ, Yansıma vb. gazete ve dergilerde çıkan hikâyelerim oldu. Anadolu gazetelerinin bir kısmı da kitaplardan hikâyeler seçip seçip yayımladılar. Bunların hepsiyle politik konum bakımından bütünleştiğim anlamı çıkmaz elbet.

— Niçin titizleniyorsunuz politik konumda?

İLKİN — Sanat politiktir.

— Yani sanatın bütününü kapsar mı bu nitelik? Türlü sanat akımları var onlar da mı?

İLKİN — Elbet sanat akımlarını da.

— Bu yargınıza itirazlar olabilir.

İLKİN — İtirazlar ancak halk sanat ilişkisini istemeyen politik güçlerle çıkar birliği olanlardan gelecektir ki bu da politik bir eylemdir.

— Sizin gibi düşünen sanatçılar çok mu dersiniz?

İLKİN — Yazarlar istese de istemese de yazdıkları şeyler sosyal sınıflardan birinin çıkarına denk düşer. Bu zorunlu bir sonuçtur.

— Somut bir örnekle açıklasaydınız?

İLKİN — Örneğin Wolfdietrich Schnurre'nin bir hikâyesi yayımlandı Varlık'ın Mart 1973 sayısında. Bu hikâyede Schnurie II. Dünya Savaşı sonunda Almanya'nın işgal edilen bir bölgesinden apar topar kaçan bir adam karısı ve küçük çocuklarının yoldaki serüvenlerini verir. Ormandadırlar, karınları açtır. Adam kadını ve çocuğu bırakıp yiyecek bir şeyler aramaya çıkar. Bir köye ulaşır. Köy bomboştur. Schnurre'nin diliyle «Köy ölmüştü». Adam orada taş gibi ekmek bulur. Dönüşte yağmur, fırtına var. Ekmek eriyecek. Zaten kendisi de açlıktan bitkindir ve yer ekmeği. Karısına, çocuğuna eli boş döner. Yorgundur, biraz uyur. Uyandığında karısından çocuğun açlıktan öldüğünü öğrenir. Şimdi bakalım yazar bu olayla neyi anlatmak istiyor. Toprakları işgal edilen masum insanların (Almanların) ordan oraya kaçmak zorunda kalışlarını; işgal kuvvetlerinin kadınları ve çocukları bile can kaygısıyla erkeklerin peşine takılıp kaçmak zorunda bıraktığını; köylülerin öldürüldüğünü, 2 - Çocuğuna götürdüğü ekmeği yiyebilecek kadar insanın ağır şartlara teslim olabileceğini yani insanın zayıflığını; 3 - Çocuğun öldüğünü ama çocuk üreten ögelerin yani kadın ve erkeğin hayatta kaldığını; 4 - Fırtınanın dindiğini yani (Almanlara) yeniden güneşin doğacağını. Bir de tarihi gerçeklere bakalım : Almanya'nın işgal edilen bölgelerinden kaçanlar Alman halkı değil, Alman burjuvazisinin siyasi formasyonu olan faşizmin gözü kanlı kuklaları, hesabını vermeyecekleri suçlar işlemiş olan yetkilileriydi. Bu kaçan adam (yazarın kendisine sempati çekecek biçimde çizdiği adam) işgalden önce kendini halkını baskı altında tutan azınlıkların onurunu can güvenliğini hiçe sayan, dilerse sorumsuzca cana kıyan, savaş tutsaklarını uluslararası anlaşmaları çiğneyerek yakan; ve bütün bunları Alman burjuvazisinin ona verdiği yetki ya da giydirdiği üniformaya dayanarak hizmetine girdiği sınıfın politik ve ekonomik egemenliği için yapan adamdı. O Alman halklarının yüzkarasıydı. Yazar niçin kaçmasını gerektiren bu durumuna değinmez? Çünkü eski suçların ört-

bas edilmesini istemektedir. Bu burjuva egemenliğiyle bütünleşmişliğin burjuvazinin siyasi iktidarın savaşta yenik düşse bile er geç toparlanıp ömrünü sürdüreceğini okuyucuya benimsetmek isteğinin hikâyesidir. Yani burjuvazinin politik amacının estetik bir biçimde yansımasıdır. Dikkatli olmazsak içimiz parçalanarak okuyacağımız hikâye düşüncemizi burjuvazinin yararı doğrultusunda etkileyecektir. Şimdi sanat politik değildir diyebilir miyiz?

— Madem bir çeviri hikâyesinde örnek verdiniz, romana doğru genişletelim bunu. Türkçeye roman çevrisi daha yaygın. Bu ölçüye göre birkaç tane de olsa roman adı üzerinde duralım. Örneğin Soljenitsin'in kitapları çok satılıyor bizde.

İLKİN — Çok satması burjuvazinin ücretli kültür ajanlarının ya da siyasi bilinçten yoksun dargörüşlü ama dergi ve gazetelerde vırt, zırt yazabilen yazarların Soljenitsin'i şişirmelerinden ötürü. Soljenitsin kesin tavırlı bir karşı devrimcidir.

— Ya Şolohof?

İLKİN — Şolohof da karşı devrimci güçleri sempatik gösterme çabasında. Ama gerçekten usta bir yazar olduğu için bunu eserinin estetik bütünlüğü içinde sindirir. Onun bir tek «Sığırtmaç» adlı hikâyesini beğenirim. Gerisi başarılı olduğu kadar zararlıdır.

— Ya tuttuğunuz romanlar?

İLKİN — Dido Sotiriyu'nun «Benden Selam Söyle Anadolu'ya»sı. Bu bizim Kurtuluş Savaşımızın gerçek romanıdır. Hatta Kurtuluş Savaşımız üzerine yapılmış ilk doğru romandır. Aklıma gelen öteki romanlar şöyle : Dmitır Dimov'un **Tütün**; Howard Fast'ın **Hürriyet Yolu, Sacco ile Vanzetti'nin Çilesi, Halk Savaşçıları**; Ostrovski'nin **Ve Çeliğe Su Verildi**; Daskalof'un **Büyük Mücadele**; Jack London'un **Demir Ökçe**; Amado'nun **Sonsuz Topraklar**; Emile Zola'nın **Jerminal**; Steinbeck'in **Bitmeyen Kavga** adlı romanları. Bir de şiir kitabı saymak isterim. Brecht'in **Halkın Ekmeği.**

— Bana kalırsa siz bu konuşmayla çok düşman çekeceksiniz.

İLKİN — Söylenecek söz varsa düşmanlara rağmen söylemek zorundayız.

G. N. Khayal Çevirenler : şemsa ilkin - süreyya berfe

FİLİSTİNLİ ASKER

düşman ateşiyle tarandı bu toprak parçası,
kanlarla sulandı.
İşte tam burada, bu toprak parçasında,
cephe gerisinde,
yüreğinde yurdumun,
bir çukur kazdılar yoldaşlarım,
gömdüler
kurşunların delik deşik ettiği bedenimi.
İliğiyle, kemiğiyle,
ülkemin okşayan elleriyle büyüdü
bu benim dipdiri genç bedenim.
aylarca, yıllarca ışıkta beslendi;
gölgeyle, yıldızlarla, ayla beslendi
bu benim dipdiri genç bedenim.
eşsiz güneşlerin doğuşunu,
heybetli günbatışlarının kızıllığını gördü.

bir gün
bu toprak parçasına düşerse yolun
selamlayacak seni
zeytin dallarının gölgesi
ve kanal kıyısında oturuyormuş gibi
anlayacaksın dinlendiğini.
bu toprak parçası,

üzerine bastığın bu toprak parçası
gül olup açacak birgün.
söyle şimdi nasıl basar insan,
nasıl basar bir gül yatağına?
işte tam burada,
belki şöyle bir şey gelebilir aklına :
«savaş gelmişti buraya, ölüm gelmişti,
yıkım gelmişti ardından.
yıllarca kan ırmakları akıtmışlardı
bu toprak parçasından.
bombalar yağmıştı gökten,
barut kokmuştu hava.
oysa, şimdi, toprak yemyeşil uzanıyor,
her yerde bir hareket, bir canlılık...
kuşlar keyiflerince uçuyor,
temiz, serin bir rüzgâr esiyor,
ölüm değil, hayat var burada.
peki, nasıl oluyor bütün bunlar?»
kalk öyleyse, şöyle bir bak çevrene.
sana bakıp gülümseyen bir mezar göreceksin,
kimin olduğu bilinmeyen bir mezar...
ve anlayacaksın ki,
bu hüzünlü toprak parçası Filistin'di.
Filistin'dir sonsuza kadar...

Maksim Gorki **Çeviren : gülümser solmazyaprak**

ESKİ İNSAN'LA YENİ İNSAN

On dokuzuncu yüzyıl bütün görkemiyle «ilerleme çağı» adını almıştır. Yerinde bir adlandırmadır bu. Çünkü bu akıl çağında tabiat olaylarına ilişkin bilimsel araştırmalar ve tabiatın ana güçlerinin iktisadî menfaatlere bağımlı kılınması o zamana kadar eşi görülmemiş boyutlara ulaştı, bir sürü «teknik mucize» yaratıldı. Akıl organik hayatı inceledi, gözle görünmeyen bakteri dünyasını buldu.

Ama, bilimsel düşüncenin yanısıra başka bir düşünce çizgisi de daha az etkin olmamıştır. Bu, burjuvazi içinde «Weltschmertz» - karamsarlık felsefesi ve şiiri - diye bilinen düşünüşü yaratmıştır. 1813'de Lord Byron **Childe Harold**'unun ilk dizelerini yazdı, az sonra da filozof ve şair Monaldo Kontu Giacomo Leopardi, bilginin yalnızca aklın güçsüzlüğünü açığa vurduğunu, herşeyin «boş», biricik gerçeğin de acı ve ölüm olduğunu yaymaya başladı. Yeni bir fikir değildi bu. (Kutsal Kitap'taki «Vaiz» bölümü) Ecclesiaster tarafından pek güzel formüle edilmiş, Buda tarafından öğütlenmiş, Thomas More, Jean Jacques Rausseau ve büyük zekâ ve yetenek sahibi daha başka birçok insanın kafasını kurcalamıştı. Bu fikrin Byron ve Leopardi tarafından yeniden canlandırılmasını yalnızca feodal soyluluğun burjuvazi tarafından yenilgiye uğratılmaktan duyduğu acıya bağlamak yerinde olmaz. Ama söylemeye de gerek yok ki burjuvazi, aristokrasinin topraklarıyle birlikte onun fikirlerinden bazılarını da kendisine mal etmişti; çünkü fikirler kendilerini yaratan şartlardan daha uzun yaşamak gibi kötü ve zararlı bir niteliğe sahiptirler.

Karamsarlık fikirlerinin yoğunlaşması pekâlâ bu felsefenin özünde iyice tutucu oluşuyle ve varlığın anlamsızlığını iddia ederek pek işlek olmayan zekâların ihtiyaçlarına cevap vermesiyle, sükûnet sevdalılarına sükûnet sağlamasıyle açıklanabilir. Bu yoğunlaşma aynı zamanda fikir tüketicisi çevrenin son derece küçük ve sınırlı oluşuna, orijinallik ya da düşünce cesareti bakımından yoksulluğuna bağlanabilir.

On dokuzuncu yüzyılda Avrupa'nın karamsarlık fikirlerinin en bıkmaz taşaronları Almanlardı. Geçelim Schopenhauer ile Hartmann'ın Budist felsefelerini; anarşist Max Stirner **Ego Ve Onun Kendisi**'nde de pek derin bir karamsardan başka birşey değildi. İdeal kişisini seçkin Büyük Frederick'ten soysuzlaşa soysuzlaşa, gerileye gerileye Bismarck'a, yarı hödük Wilhelm'e, günümüzde ise düpedüz zırdeli Hitler'e indirgeyen özlemin esasını teşkil eden «kuvvetli adam» burjuva özlemini dile getirmiş Friedriech Nietzche için aynısı söylenmelidir.

Avrupa burjuvazisinin «büyük adam» modeli ilk on iki yıl «küçük onbaşı» Bonaparte idi. Onun yarı düşsel kariyerinin orta sınıfın bir çok kuşağının düşünce ve duyguları üzerindeki etkileri yeterince araştırılmamıştır. Oysa, orta sınıf için bir «kahraman»a umut bağlamanın ne kadar zorunlu, bir kahramanın düşüşünün ne kadar kaçınılmaz olduğunu en inandırıcı biçimde göz önüne seren de, özellikle Bonaparte'dir.

«Kahraman»ın tarih yapıcısı olarak rolü, biraz histerikçe de olsa Carlyle tarafından çok incelikli bir şekilde tartışılmıştır. Bu yüzden de inandırıcı olmuştur. Ama bu durum, kahramanların bir Clemenceau, bir Churchill, bir Woodrow Wilson, bir Chamberlain'ın ve bunlara benzer - ve bu gibilerine uşaklarının verdikleri adla - «kültürlü insanlığın önderleri» nin seviyesine inmesini önleyemedi.

Patronlar, kendi hizmetlerindeki kahramanlar konusunda daha ihtiyatlıdırlar. Çünkü 1914-1918 kırımını başlatmış, «savaşın kahramanlar yarattığını» bilen her bir patron grubu, bir Büyük İskender'e, bir Timurleng'e, ya da hiç olmazsa bir Napolyon'a sahip olacağını umuyordu, ama bunların yerine Joffres'lara, Persching'lere ve Ludendorf'lara sahip oldu. Konumuza dönersek, Alman karamsarları arasında **Seks Ve Karakter** adını taşıyan ve insanın içini karartan kitabın yazarı Weininger'i **Avrupa'nın Çöküşü** ile **İnsan Ve Teknik**'in yazarı Spengler'i saymak gerekir.

«Avrupa'nın Çöküşü», yani ruhça düşüşü, yeteneklerinin zayıflaması, düzenleyici fikirlerinin zavallılığı ve sefaleti, yalnızca Avrupa'ya değil, hem Amerika, hem de bütün dünyaya özgü olgulardır. Burjuva göğündeki yıldızlar artık sönmüştür!.

İngiltere'de Forsyte'lar, Almanya'da Buddenbrook'lar, Birleşik Devletler'de Babbitt'ler «kahraman» yaratamayacak kadar güçsüzdürler; bu kahramanları küçük maceracılardan uydurmak zorundadırlar.

Bir zamanlar iyimser Dickens'ın puslu güleryüzlülüğünün Thakeray'ın sağlıklı eleştirisini gölgede bıraktığı ülkede Thomas Hardy'nin huysuz sesi son zamanlarda iyice kesildi. Artık Richard Aldington'un **Kahramanın Ölümü** gibi müthiş bir umutsuzlukla böylesine dolu olan kitaplar mümkün hale gelmiştir. Yirminci yüzyıl Fransız edebiyatı ise Galsworty, Thomas Mann ve Sinslair Lewis'in ulaştıkları ortalama sanat düzeyine bile ulaşamamıştır. Muazzam epik bir eser olan **Jean Christophe**'un yazarı cesur ve mükemmel insan Romain Rolland, vahşi burjuva duygusuzluğu ile yurdundan atılmış, uzaklarda yaşamak zorunda bırakılmıştır. Bundan zararlı çıkan Fransa'dır, ama emekçi dünyası kazanmıştır. Fransız rantiyesi tıka basa tıkınmış, yediğini hazmedemeyen, ama gene de midesine indiremediği şeyleri öbür hayvanların yutacağından ödü kopan bir Boa yılanı gibi yaşar. Entellektüel yoksulluk, şüphesiz ki dükkâncıların yeni yeni verimli topraklar ele geçirme ve sömürge halklarını köleleştirme yolundaki alışılmış, duygusuz dürtülerini engellemez. Ama altının sebep olduğu yağlanarak yozlaşma, burjuvazinin beynini gitgide daha iğrenç ve baskılı şekilde sarar. Avrupa'da dükkâncıların yarattığı aşağılık şartlarda yaşamaktan utanan ve «kahramanlar»a, bireyciliğe bel bağlayan dükkâncıların partiyi kaybetmiş olduklarını anlayan gitgide daha çok insan ortaya çıkıyorsa da, manevi yoksullaşma parmak ısırtacak görünümdedir.

Avrupa sosyal kültürü on dokuzuncu yüzyılda neleri başarmıştır? sorusuna verilebilecek bir tek cevap vardır : Zenginleşip öyle bir iğrençlik kertesine varmıştır ki, zenginliğin işçi sınıfının eşi görülmemiş yoksulluğunun sebebi olduğu herkes için apaçık duruma gelmiştir. İşçi sınıfı ile burjuvazi arasında öyle derin bir uçurum açılmıştır ki, burjuvazinin bu uçuruma yuvarlanması kaçınılmaz duruma gelmiştir.

Gitmesi gereken yer de şüphesiz orasıdır. Böyle olursa «kültüre» bundan zarar gelmiş olur mu? İnsanoğlunun gelişme tarihinde devrimler hiç bir zaman duraklamaya yol açmamıştır. Devrim, yeni yaratıcı güçlerin var olmaya davet edildikleri bir süreçtir.

Kültür devrimi süreci Romanov çarlarının, ülkelerinin hazinelerini Avrupalı kapitalistlerle prampa eden, akıl körelten cahil papazlar iktidarına teslim edilmiş köylülerle işçileri soyup duran yarı okur yazar madrabazların eski Rusya'sının toprakları üzerinde bütün hızıyle ilerliyor.

Burada, sanırım ki bana, bilgi sahibi ve gerçeği söyleyen bir tanık sayılma hakkını veren kendi öz hayatımı anmam yerinde olacaktır.

Neredeyse elli yıldır çeşitli sınıflardan insanların hayatını izledim. Kendi doğrudan izlenimlerimle kalmayıp bu gözlemlerimi halkımın tarihini inceleyerek, bu tarihi batı halklarının tarihiyle karşılaştırarak yokladım. Objektifliğin, hayatın temel «gerçek»lerini anlamamı geciktirdiğini, benim dünyaya ilişkin bilgimin gelişmesini doğru çizgiden saptırdığını anladığım zaman bile yeterince «objektif»tim.

Objektifliğin temelinde, insanların çoğunun içinde var olan, nitelikleri gereği uzlaşamayacak gerçekleri uzlaştırmak olmasa bile, hiç olmazsa dengelemek dürtüsünün yattığını farketmek kolay değildir. Bu, uzlaşma doktrininin icat edildiği ve çelişmelerin istediği şeyin uzlaşma değil, bunların sebeplerinin araştırılması olduğunu hayatın sırlarını aydınlatmakta uzman bir avuç aydının ancak 1914-1918 rezil savaşından sonra anlamaya başladıkları ülkedeki insanlar tarafından iyice bilinmelidir.

Ben, Çarlık Rusyası işçisinin ve köylüsünün yaşadığı hayatın, Avrupa emekçi sınıflarından herhangi birinin yaşadığı hayattan kıyaslanamayacak kadar zor olduğunu iddia ediyorum. Rusya'nın emekçi sınıfı daha ezik ve cahildi.

Devletin ve kilisenin, insan akıl ve iradesi üzerindeki baskısı Rusya'da Avrupa'dakinden daha ezici, daha kötürümleştiriciydi. Hiç bir yerde Rusya toprağındaki kadar çok sayıda yetenekli insan, hem de böylesine kesinlikle tükenip gitmemiştir. Ben, gözü hiç bir şey görmez bir «yurtsever» değilim; «halkımın ruhunu» da çok iyi tanıdığıma eminim. Bu «yüce» ve engin ruh, ilkel hayat şartlarının doğurduğu karanlık ve çirkin boş inançlar ve vahşi yargılarla tıka basa

doldurulmuş ve zehirlenmişti. Bu, gelişi güzel Turgenev, Tolstoy, ya da Dostoyevski'den değil, bu halkın folkloru - şarkıları, masalları, atasözleri ve deyimleri - ailevî ve dinî törenleri, el işleri ve zanaatları incelenerek görülmeli. Halkın bütün tamlığı ve açıklığıyle o korkunç cahilliği, aynı zamanda da o hayret verici, çok çeşitli ve çok derin yeteneği hakkında yalnızca böyle bir tutum fikir verecektir.

On dokuzuncu yüzyılın ilk yarısının aristokrat yazarları köylüler üzerine çok ateşli şeyler yazmışlardı. Onları yufka yürekli, lirik, hayalci, kadere boyun eğmiş «iyi insanlar» olarak anlatmışlardı. Yapılması gereken şey, mujiğin de insan olduğuna, boynundaki kölelik -serflik- boyunduruğunu çıkarmanın, onu eğitmenin zamanı geldiğine devleti inandırmaktı. Bu ilkel insanlara acıma propagandası, mujiği aynı parlak ve müşfik renklerle canlandıran yüzyılın ikinci yarısında Turgenev, Tolstoy ve diğer aydınlar tarafından sürdürüldü. Aristokratların çok daha üretici bir emekçiye sahip olmak, burjuvazinin ise otokrasiye karşı savaşında gücünden yararlanmak için mujiği özgürlüğe kavuşturmak istedikleri söylenebilir.

Yüzyılın sonunda sanayiin gelişmesiyle birlikte burjuvazinin içinden «Legal Marksistler» çıktı. Bunlar Roma'yı kurtardıkları söylenen kızlara benzer bir cins evcil burjuva tavuğuydular. Lirik mujiği «fabrikanın döküm potasından» geçirmenin gerekliliğinden söz ediyorlardı. O sıralar da otokratik yönetim, «çağın icaplarına» uyarak zemtsvo ya da laik okullara zıt olarak, öğretmenleri taşra papazları olan kilise bölge okulları açmaya girişmişti. Bütün bunların yanı sıra, edebiyatın da mujiğe karşı tutumunda keskin bir değişme oldu: artık o yufka yürekli lirik hayalci sırra kadem basmış, Çehof'un, Bunin'in ve öbür yazarların yabani, ayyaş ve acaip mujikleri çıkmıştı ortaya.

Bu tip değişmesinin, gerçekte yer almış olduğunu düşünmek taraflısı değilim. Ama bu, yirminci yüzyıl başlarının edebiyatında ortaya çıkmıştı. Bu edebi metamorfoz, sanatın sosyal bağımsızlığını pek inandırıcı biçimde dile getirmiyor. Buna karşılık «hür fikirli fert»in sesi ile onun sınıfının sesi arasındaki uyumu ve inandırma fikrinin yerine mizah yapma fikrinin aldığını çok kuvvetli bir şekilde gösteriyor.

Bu yüzden de burjuvazi, yirminci yüzyılda mujiğin çok alımlı bir portresine sahip olmadı. «905-1907'de bu portrenin aslı, toprağı kendi yararına açmak kararıyle toprak ağa-

larının konaklarını yakıp yıkmaya başladı. Bununla birlikte işçilere - «grevcilere» - ters ters bakıyor, pek de güven beslemiyordu. Buna karşılık, 1917'de işçi sınıfına ait gerçeği kavradı ve bildiğimiz gibi süngüsünü yere saplayarak Almanya'nın işçi ve köylülerini öldürmeyi reddetti.

Gene biliyoruz ki Alman ordusu «fetih hakkı» bahanesiyle Rus mujiğini tepeden tırnağa soyarken, onun alışılmadık hareketinden alınan Avrupa'lı kapitalistler kendi mujik ve işçilerini dikkafalı Rusları diz çöktürüp yok etmeye gönderdiler. Bu rezillik, Rus liberal ve radikal aydınlarının çoğunca destekleniyor, onaylanıyordu: onlar kapitalizmi savunmak üzere ayağa kalkmışlardı. Sovyet düzenini kundakladılar, ona karşı fesat düzenlediler, işçilerin ve köylülerin önderlerine karşı tedhiş eylemlerine giriştiler. Lenin'e sıkılan kurşun, işçi-köylü yığınlarına gerçek dostlarının ve önderlerinin kim olduğunu gösterdi. Düşmanların melunluğunu gözlerinin önüne serdi, aydın çevrenin o kesimine karşı düşman olmalarına sebep oldu. Avrupalı aydınlar bundan kendileri için ders çıkarabilirler.

Kapitalistler kitlelerin budalalıkları üzerine oynadıkları aşağılık kumara bel bağlarlar. Oysa sosyalist düzende işçi kitleleri gelişen, düzenli bir süreç içinde eğitilmektedir, yönetmeyi öğrenmektedir. Bu düzende yeni bir insan doğuyor. Bu yeni insanın özellikleri daha şimdiden yanılgıya düşmeden tanımlanabilir.

Bu insan, sınıf çelişmelerini uzlaştırmak yolundaki sonuçsuz çabalarla tükenmiş Avrupalı aydınların yitirdikleri inanca, aklın düzenleyici gücüne olan inanca sahiptir. Yeni dünyanın yaratıcısının kendisi olduğunun farkındadır. Hayat şartları henüz çetin de olsa, amacının farklı şartları yaratmak olduğunu, bunun da kendi rasyonel iradesine bağlı bulunduğunu, bu yüzden de karamsarlığa yer bulunmadığını bilir. O, yalnızca biyolojik değil, tarihî bakımdan da yenidir. Tarihte yolunu ve yordamını henüz gerçekleştirmiş bir kuvvettir; kültürel gelişme görevini, yeni yeni çalışmaya başlamış ve yalın, duru bir doktrinin kılavuzluk ettiği genç bir kuvvetin olanca cesaretiyle yerine getirmektedir. Teknolojiden dehşete düşen Spengler'lerin inilti ve ulumalarını işitmek onu eğlendirir, çünkü teknolojinin henüz yüz milyonlarca kol işi kölesinin kültürel gelişmesi uğrunda iş görmediğini iyi bilir. Burjuvazinin bireyciliğe oynamakla rezilce kaybetmiş, gerçekte bireyin gelişmesini sağlayacak hiç bir şey

yapmamış olduğunu; oysa o gelişmeyi, insanlar üzerindeki kanunsuz iktidarın «ezeli bir gerçek» diye üstü kapalı, ya da açıkça ilân edilen fikirlerle kısıtlamış olduğunu görür. Burjuvazinin kaba bireyciliğini reddeden yeni insan, bir toplulukla birleşen bireyin ne denli yüksek bir bütün teşkil ettiğinin tam bilincindedir; çünkü onun kendisi ilham ve enerjisini kitlelerden, onların çalışma sürecinden serbestçe alan böyle bir bireydir. Kapitalizm, insanlığı muazzam yıkımlarla tehdit eden anarşiye sürüklemiştir. Her dürüst insan farkındadır bunun.

Eski dünyanın amacı, maddi ve manevi şiddet yöntemleriyle, savaş alanlarında ve şehirlerin sokaklarında dökülen kanlarla, kapitalizmin onsuz var olamayacağı eski, tepeden tırnağa cılkı çıkmış, insanlık dışı «düzeni» geri getirmektir.

Yeni insanın amacı ise, emekçi kitleleri eski boş inançlardan, ırk, millet, sınıf, din önyargılarından kurtarmak, her üyesinin kendi yeteneklerine göre çalışacağı, ihtiyaçlarına göre alacağı evrensel kardeşlik toplumunu yaratmaktır.

(1932)

Mehmet Arıcan

«BENDEN SELAM SÖYLE ANADOLU'YA»

«...... Anadolu'nun zenginliklerini ellerinde tutan Hıristiyan halkların ortadan kalkması gerekiyordu; önce Almanların, daha sonra da Müttefik kapitalistlerin yayılıp gelişmesine engeldi çünkü bu halklar. ...... Ve ekonomik hâkimiyetlerini emniyet altına almak için en alçakça planları kuran yabancı monopoller, her şeyden önce, Orta Doğu'nun petrol bölgeleriyle, Ön Asya'nın masallara lâyık zengin bölgelerinden geçerek Bağdat'tan İzmir'e ulaşan demiryolu hattını ele geçirmek istiyorlardı.»

Dido Sotiriyu, «Benden Selam Söyle Anadolu'ya»(*) adlı eseriyle, Anadolu halklarının I. Dünya ve Kurtuluş Savaşlarındaki tavırlarını, çelişkilerini ve davranışlarını belirleyen maddi temelleri, romanaştırarak bizlere yansıtıyor. 1912-1922 yıllarının Anadolu'sundaki nesnel ilişkiler, Manoli isimli roman kahramanının ağzından aktarılıyor.

Eserde, öncelikle Türkiye'nin dış ve iç politikasında hâkim rol oynayan emperyalizm gerçeğine dokunulmuş. Bu gerçekten hareketle, halkların savaş yıllarındaki nesnel ve öznel tavırları değerlendirilmiş. Emperyalistlerin ekonomik çıkarlarıyla, halkarın yaşama hakkı çatıştığında, halkların nasıl birbirlerine kırdırıldığı gösterilmiş. İmha ettirilen halkların ölüm nedenlerinin arkasındaki uluslararası ilişkiler gösterilmiş.

Savaş yıllarındaki halkların psikolojisi (ekonomik ve sosyal çevrenin belirlediği psikoloji) çizilirken, halkların ne zaman ve nasıl savaşacağı da anlatılıyor. Kendisine yabancı bir savaşa kayıtsız kalan halkın, gereğine inandığı bir savaş için nasıl bir istekle çarpışacağı ortaya konuyor. Kurtuluş savaşlarının hangi ortamda filiz verebileceğini, Dido Sotiriyu'nun Kurtuluş Savaşı'mızla ilgili romanını okurken daha iyi anlıyoruz.

Eserde, temel olarak alınan halktır. Türkiye'de bu konuda yazılmış edebi eserlerin arasında halkı temel alan kitaplar yok

denecek kadar azdır. Yazılanlar, bu konuya hep küçük burjuvazinin etkinliği açısından yaklaşmışlardır. Halklar konusuna hiç değinmemişlerdir.

Kitap dört bölümden oluşmuş. İlk bölümde, roman kahramanı Manoli'nin «Cennet Hayatı» diye tanımladığı, Türkiye'de geçirdiği 16 yıllık çocukluğu yer alıyor. Bu bölüm, halkların kardeşliğini anlatıyor. Birbirini tamamlayan ekonomik ilişkiler içersindeki insanlar arasında din, dil ve ırk gibi soyut ayrılıkların nasıl önemsizleştiği şiirsel bir dille veriliyor.

«İki halk, aynı topraklar üzerinde büyümüştük ve yüreğimize sorarsanız, ne onlar nefret ediyordu bizden, ne de biz onlardan nefret ediyorduk.»

«Kimisi (Türkler) dostlarının (Rumlar) evinde misafir kalırdı; bizimle birlikte yemek yer, bizimle birlikte yatardı bunlar. Türk köylerine kocabaş hayvan, at veya süt almağa gittikleri zaman da bizimkiler oradaki dostlarının evinde ağırlanırdı.»

Eserde, halkların kardeşliğinin dayandığı ekonomik temel gösterilirken, ekonomik işbirliğinin nasıl bir kültürel yaklaşım sağladığı da anlatılıyor. Çalışan halkın düşmanının dil, din ve ırk kavramlarından bağımsız olduğu gerçeği de vurgulanıyor. Düşmanlıkların kaynağı, dış ve iç sömürgen güçler olarak gösteriliyor.

«Amele Taburu», «Yunanlılar Geliyor» ve «Büyük Felâket» bölümleri ise, egemen sınıfların yarattığı baskı mekanizmalarının halklara yaptığı fiziki ve moral işkenceleri içerirken; bir yandan da halkların ekonomik ve siyasi provakasyonlar sonucu birbirlerine düşürülmesini anlatıyor. Ekonomik, siyasal, ve kültürel işbirliği yıllarında, halklar arasında herhangi bir sorun olmayan din, dil ve ırk kavramlarının, egemen güçlerin pazar kavgası sonucu etkin bir rol oynayışı usta bir anlatımla çiziliyor. Ve, okuru şöyle bir yargıya ulaştırıyor Sotiriyu : Emperyalizmin çelişkilerinin namlu ucuna yansıması, akıtılan kanların asıl sebebidir.

Sotiriyu'ya göre, vatan kavramının devlet ve hükümet mekanizmasından ayrı düşünülmesi gerekir : «Ben de severim vatanımı. Yalnız onu, hükümet ve devletle karıştırmam.»

Sotiriyu, halkın neler yapabileceğini gösterir : «...... Sanıyor musun ki tarihi yapanlar hükümet adamlarıyla generallerdir... Sen aciz bir varlık değilsin Manilo, halksın sen. Halk! Ve olayları değiştirebilmek için anlamak zorundasın.»

Eser, bütün olarak içerik yönünden tutarlı; biçim ve estetik yönünden ise tek kelimeyle şahane. Ama, bütün bu tutarlılıkla-

ra rağmen, az da olsa yer yer duygusal yorumlara ve yanlış değerlendirmelere raslıyoruz. Kurtuluş Savaşı'nın örgütcüsü ve etkin kişisi olan Mustafa Kemal'den «Kemal» diye söz ediliyor, yer yer ve küçümser bir tavırla. Biz burada, kişilerin ya da Mustafa Kemal'in savunusunu ya da övgüsünü yapmıyoruz. Ama, başarıya ulaşmış haklı bir davanın yürütücüsünün de yaptıklarını küçümsemeyi bilimsel tarih anlayışıyla ve Kurtuluş Savaşı'nın antiemperyalist niteliği ile bağdaştıramıyoruz.

Kitapta, Türkiye'ye yapılan Sovyet yardımlarına değinilmemesi, büyük bir eksiklik olarak gözümüze çarpıyor.

Eserin bütünüyle çelişen bazı bölümlerinde, halkların mücadelesi emperyalizmin arzusuna indirgeniyor, sömürgenler her istediklerini yapabilirler izlenimi veriliyor. (201-202)

Bu aksaklıklara rağmen, eserin mutlaka okunmasını gerekli kılan temel sebep, I. Dünya Savaşı ve sonrası romanının, uluslararası planda ve halkın temel alınarak verilmesidir.

(*) Benden Selam Söyle Anadolu'ya, çeviren Attila Tokatlı, Sander Yayınları

Zafer Kemik

MUZAFFER SENCER VE OSMANLI TOPLUM YAPISI

1960 sonrasına kadar, Osmanlı toplum yapısına kendi yöntemleriyle eğilen tarihçiler, Osmanlı toplumunun kendine özgü ve diğer toplumlardan ayrılan taraflarını ortaya koyarak, Osmanlı toplum yapısını «nev-i şahsına münhasır» olarak nitelendirmişlerdir.

1960'dan sonra, sosyal bilimlerin yöntemiyle Osmanlı toplum yapısı ele alınmaya başlandı. Sosyal bilimler, toplum yapısını özel görünüşlerinden ayırarak, genel tiplere götürerek bağlı oldukları kanunsallığı ortaya koyar. Muzaffer Sencer de Osmanlı toplum yapısını sosyal bilimlerin yöntemiyle ele alarak, bu yapının, somut görünüşlerinden soyutlamış, ayırıcı ve egemen niteliğine dayanarak tipolojisini yapmaya çalışmıştır. Fakat 1960 sonrasında aktüel bir konu haline giren ATÜT görüşünden kalkarak Osmanlı toplum yapısını ele alması baştan yanılgıya düşmesinin nedeni olmuştur.

Muzaffer Sencer Osmanlı toplum yapısının feodal olduğunu savunanların görüşlerinin toplum tiplerinin evrimindeki kanunsallığı araştıran yöntemle bağdaşmaz bir tutum içinde olduklarını iddia ederken kendisi aynı tutuma düşmüş oluyor, şöyle ki :

«Tarihin Diyalektiği, yani karşıtlıklar içinde gelişen lojiği, her evrim aşamasının, yani her toplum tipinin ön koşullarının bir önceki aşamada hazırlanması ve kendi içinde geliştirdiği karşıtlıklarla bir sonraki tipin oluşumunu sağlaması şeklinde belirir. Başka bir deyimle, toplum tiplerinin evriminde, bir sonraki tipe dönüşmeye yol açan kanunsallık vardır. Bu yüzdendir ki toplum tiplerine tarihsel akış içinde bir yer ve anlam kazandıran temel özellik, toplum tiplerini belirleyen ana nitelik onların dinamiğidir.» (1) Görüldüğü gibi toplumların birbirleriyle olan diyalektik ilişkisi unutulmuşa benzemektedir. Üretim güçleri daha ileri dü-

zeyde olan toplum, üretim güçleri geri dözeyde olan toplumun üretim güçlerinin gelişimini durdurur, iç dinamiğini bozar, kendisine bir açık pazar, hammadde kaynağı haline getirir. Somut örneğiyle belirtmek gerekirse, Osmanlı İmparatorluğunun kuruluş ve genişleme devirleri dünya tarihinin öyle bir devresine rastlamıştır ki, Osmanlı İmparatorluğu merkezî bir feodalite olarak bir anokranizm teşkil ediyordu. Avrupa'da yeni bir üretim biçiminin ilk safhaları gelişirken, biz genç bir toplumun bütün enerjisiyle merkezî feodal bir imparatorluk kuruyorduk; kısacası Avrupa feodalizmden çıkarken biz o düzenin başka bir çeşidini kuruyorduk (2). Demek ki Osmanlı toplumu üretim güçlerinin gelişimi bakımından Avrupa'dan daha geri düzeyde bulunuyordu. İmparatorluğun Anadolu ve Avrupa kesimlerindeki üretim güçlerinin gelişimi de birbirinden farklıydı. Anadolu, kan bağına dayanan örgütlenmenin güçlü kalıntılarıyla beraber ilkel bir feodalizmin aşağı aşamasında yaşarken, Rumeli, gelişmiş bir feodal düzene sahipti (3). Bu durum Osmanlı yayılmasının motorunu teşkil eder. Avrupa'nın üretim biçiminin daha üst düzeyde olması, Osmanlı toplumunun üretim biçiminin iç dinamiğini bozmuş, onun iç dinamiği ile üst düzeydeki üretim biçimine geçişini engellemiştir.

«Feodalizm tarihsel evrim çizgisi içinde, iç karşıtlığıyla belirli bir tipin, yani "kapitalist" toplum tipinin ön koşullarını hazırlamış olmakla, bir anlam kazanır ve tanımlanır.»(4) «Bu yüzden tarihini, iç değişmeler sonucu, bu tarihsel aşamayla tamamlamamış olan Osmanlı toplum yapısı feodal olarak nitelenemez.»(5) Muzaffer Sencer'in akıl yürütmesini devam ettirelim, kapitalizm tarihsel evrim çizgisi içinde iç karşıtlığıyla belli bir tipin, yani "sosyalist" toplum tipinin ön koşullarını hazırlamış olmakla, bir anlam kazanır ve tanımlanır. Bu yüzden tarihini, iç değişmeler sonucu, bu tarihsel aşamayla tamamlamamış olan Fransız toplum yapısı kapitalist olarak nitelenemez. Demek ki Sencer'in akıl yürütme şekli bizi yanlış bir sonuca götürmektedir.

Kitabın 114-187. sayfalarının arasına «Materyalist Tarih Anlayışının» sokulmuş olması sayfa sayısının kabartılmasından öteye bir şey vermemektedir. Görüşüme göre bu tip bir kitap içersinde materyalist tarih anlayışına uzun sayfalar ayırmak gereksizdir.

Osmanlı toplumunun önceli olan Türk ve Moğol toplumlarına, bilhassa Moğol toplumuna gereğinden fazla yer verildiği halde, Osmanlı toplumunun kurulduğu topraklar üzerinde daha önce kurulmuş olan Bizans toplumu birkaç satırla geçiştirilmiş Osmanlı toplum yapısının oluşumunda, en az Orta Asya Türk top-

lum yapısının etkisi kadar, Bizans'ın da etkisi vardır. Her toplum bir öncekinin içinden çıkar ve onun izlerini taşır.

Osmanlı tımar sisteminin ve sipahiliğin doğuşunda, gerek Asya geleneğinin, gerek Bizans etkisiyle toprakları hükümdarın kişisel malı saymanın doğal bir rolü vardır.(6)

Bizans İmparatorlukları VII. Michael Dukas'dan itibaren toprağı geçici ve şartlı olarak hizmet karşılığında belirli kişilere bırakmışlardır. Üzerinde yarıcıların çalıştığı bu topraklar giderek küçük toprak mülkiyeti ve serbest köylü işletmeleri aleyhine büyümüş ve toprakların büyük kısmı, kilise ve malikane sahiplerinin ellerinde toplanmıştır.

Dağılan topraklar, sadece devlete aittir. Kilise ve aristokrasiye ait topraklar dağıtım dışıdır. Toprak kişiye bırakılır. Toprağı alan kişinin, onu satmak, mirasçılarına bırakmak veya hibe etmek hakkı yoktur. Böyle bir kişinin görevi, belli sayıda asker beslemektir.(7)

Bizans toplum yapısı mahalli özellikler göstermesine rağmen genel özellikleri ile Avrupa feodalizmi içersinde ele alınabiir. Mahalli özelliklerinin başında uzun bir prefeodal dönem yaşamış olmasıdır.

Arap-Bizans ilişkilerinin VI. yüzyılın ikinci yarısında, Türk - Bizans ilişkilerinin X. yüzyılın başlarında başladığı göz önüne alınırsa tımar sisteminin Bizans ürünü olduğu, hiç olmazsa kısmen Bizans'tan aktarıldığı kabul edilebilir.

Çalışmak için toplanan notlar durumunda olan «Formen»in dışında K. Marx ve Engels ATÜT'le ilgilenmemişlerdir. Engels 1877-1878 yıllarında yayınlanan **Anti-Dühring**'de, toplum biçimlerinin gelişiminden bahsederken, ATÜT adını anmamakta, «Doğuda ilk olarak Türkler bir çeşit toprak beyliği feodalizmi uygulamışlardır.»(8) sözleriyle Türk toplumunun yapısını «feodalizm» olarak nitelendirmiştir. Öte yandan, Engels, «**Ailenin Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni**» adlı eserinde bu konuya değinmemiştir.

Lenin de ATÜT konusuna ilgisiz kalmıştır. Stalin ise «**Diyalektik ve Tarihi Materyalizm**» adlı eserinde «Tarihte, beş ana üretim ilişkisi bilinmektedir : İlkel komünal, köleci, feodal, kapitalist, sosyalist tipler» sözleriyle, ATÜT'ü tamamen yok saymıştır.

ATÜT, ilkel komünal toplumdan çıkış yollarından biridir.

ATÜT'de, özel toprak mülkiyeti yoktur; oysa, Osmanlı Devletinin kuruluş döneminden başlayarak, yükselme ve çöküş devirlerinde, çeşitli şekillerde özel toprak mülkiyetinin var olduğunu görüyoruz.

Atüt'de toprağın itibari sahibi devletin başıdır, aslında toprak rantından başka vergi yoktur, vergiler aynî olarak ödenir. Osmanlı İmparatorluğunda artı-ürünü elinde toplayan sınıf tımar sahipleridir. Bu gerçek karşısında artı-ürünün devlet elinde toplandığı görüşü biraz soyut kalmaktadır.(9) Toprak rantının dışında çeşitli adlar altında alınan bir çok vergi vardır ve bu vergilerden bir kısmı aynî olarak değil, nakit olarak ödenir. Mesela : Yaba, bennak ve dühan resmi nakit, öşür ise aynî olarak alınırdı.

ATÜT'de köyler, tarımla imalatın birleştiği, kendi kendine yeterli, kapalı ekonomik birimlerdir. Osmanlı İmparatorluğunda tarım kırsal alanlarda, imalat kasabalarda gelişmiş ve köylerle kasabalar ekonomik birimleri meydana getirmişlerdir.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, Osmanlı toplum yapısı, Muzaffer Sencer'in iddia ettiği gibi ATÜT değil, merkezî feodal bir imparatorluktur.

---

1 — Muzaffer Sencer: **Osmanlı Toplum Yapısı,** Ant Yayınları, s. 76

2 — Behice Boran: **Türkiye ve Sosyalizm Sorunları,** s. 8

3 — Doğu Perinçek: **Werner'e Göre Osmanlı Feodalitesi,** Huk. Fak. Der., ayrı basım, s. 344, c.XXV

4 — Muzaffer Sencer: **a.g.y.,** s. 77

5 — Muzaffer Sencer: **a.g.y.,** s. 274-275.

6 — Muammer Sencer: **a.g.y.,** s. 53

7 — Muammer Sencer: **a.g.y.,** s. 53

8 — F. Engels: **Anti-Dühring,** c. II, s. 49

9 — Oya Sencer: **Türk Toplumunun Tarihsel Evrimi,** s. 29

Abdullah Nefes

YAĞMUR

Umut dokumacısı Recep ustaya...

Mao'nun **Seçme Eserler**'inde «komünizm» propagandası yapıldığı gerekçesiyle 7,5 yıl hapse ve 2,5 yıl sürgün cezasına çarptırılan Abdullah Nefes, halen Adana Sivil Cezaevi'nde günlerini doldurmaktadır. Abdullah Nefes 1941 doğumludur. Yeni çalışmalarını hikâye ve roman üzerinde yoğunlaştıran Abdullah Nefes, özellikle küçük burjuva kesiminin döneklik ve kaypaklığını ve son üç yıllık dönem boyunca çekilen acıları konu olarak işlemektedir.

Çin yapımı asma kilidin anahtarını büyük destenin içinden güçlükle bulup çıkaran Çapaklı Müslim, esneyip kaşınarak açtı ağır demir kapıyı. İki yıldızlı gardiyan şapkası yana kaymıştı. Gözkapaklarını bağlayan kirli - beyaz çapakları toplamaya çabalarken, çakır gözleri ince bir çizgi kadar görünüyordu ancak. Aralanan kapının hemen ağzında, yatak-yorgan, kap-kacak ve silme adamıyla bütün koğuş birikmiş, bekliyordu. «Ne oluyor bunlara?» sorusu, gece nöbetlerine kaldırılırken alıştığı uyuşukluğa benzer bir fısıltıyla kaydı dudaklarından. Mercimek tanesi iriliğinde bir çapak, kırpışan sol gözünün kapaklarına bir balyoz gibi küt-küt vuruyordu. Liseli Tuncer'in üç numarayla kazınmış başak sarısı başı, omuzuna bindirdiği yatak denginin arasından parlıyordu. Tuncer yürümeye başlayınca, kilidi cebine sokup bir iki adım geriye çekildi. Tam bir şeyler soracak, söyleyecekti ki; denkten sarkan kilim parçası sol gö-

züne dokundu, geçti. Kurşun yemişcesine sarsıldı olduğu yerde. Herşeyi unutup kolunu siper etti; dikişleri patlamış yara gibi sızlıyordu göz kıyıları. Duvarın dibine çöktü. Tuncer'in arkasından ötekiler sökün ettiler sırayla; salkım-saçak yüklerle. Dokumacı Nuri usta, yumuk gözlü Doktor baba, mektepli Melih, karateci ters Mahmut, Antepli elleri, kolları omuzları dolu; bir yere taşınıyorlarmış da kapıda kamyon bekliyor ve habire «hadisenize!..» diye korna çalıyormuşcasına telaşlı-canlı bir bir geçti duvar dibinde ağzı açık bekleyen Çapaklı'nın önünden. Koğuşun kıdemlisi Bulgar Turgut, içi tabak-kaşıkla dolu plâstik leğeni kucaklamış, koşarak en son çıktı koğuştan. İçerinin boşaldığını gören Çapaklı yanan gözlerine boşverip Turgut'un ardından fırladı. Avluya açılan uzun, alacakaranlık koridorun ortalarında yetişti, önüne geçip durdurdu. Sarı kirpikleri sivrisinek kanatları gibi pır-pır edip duruyordu. Gardiyanlığını, şapkasını düzelterek takındı :

«Ne oluyor burada Bulgaryalı? Nedir sabahın köründe bu tantana?»

Turgut (yılların mahpusu), gülerek karşıladı gardiyanın sorusunu :

'Görmüyor musun Çapaklı gardiyan, taşınıyoruz!..»

«Nereye lan?.. Kime sordunuz taşınırken, Allah Allah dedirdiniz mi be?»

«Ne delirmesi Çapaklı? Sıkıldık senin yıkanmamış suratını her sabah, her sabah görmekten. Göçüyoruz işte o kadar!» diyerek yürümeye başladı Turgut. İçi dolu plâstik leğen Çapaklıyı göbeğinden iteledi geriye doğru. Siyasi koğuşu, öteki koğuşlardan ayıran ara kapıya kadar böyle gittiler. Orada gardiyandan koptu Turgut, avluya yöneldi. Tıknaz gövdesi kucağındaki yünle, yeni yürümeye başlayan tombul çocukları andırıyordu uzaktan. Gidenler yüklerinden kurtulmuşlar, elleri boş dönüyorlardı gülüşüp şakalaşarak. Sırtlarını, sıvaları yıllar önce dökülmüş, üstü el izlerinden kan izlerine varıncaya kadar yüzlerce insan gölgesiyle kaplı duvarlara dayayıp yol verdiler Turgut'a. Şaşkın tazılara dönmüş gardiyana bir göz atıp yürüdüler koğuşa doğru. Çapaklı Müslim, gidenlerin yeni yüklerle geri dönüşlerini bekledi. Yıllardır hapishane duvarları arasına sıkışıp kalmış aklı, bu işi çözmeye yetmeyecekti : «Başgardiyana haber vermeliyim!..» diye geçirdi içinden. Ve çarpık bacaklarını sallayarak kapıaltına (*) doğru koşmaya başladı. Bir yandan her adım atışında apışarasına kayan Amerikan markalı lâstik coba sahip olmaya çalışırken, öteyandan bütün gücüyle üflediği düdük fırlıyordu ağzın-

dan ikidebir. Çarpık bacakları bu hengâmede dolandı birbirine, kapaklandı.

Nuri usta ikinci parti eşyayı avlunun ortasında karşıladı. Öndekinin kucağına düşmek üzere olan akpak bir yastığı kaptı, koltuğunun altına soktu. Köşeye doğru yürüdü.

«Bu yana Melih. Onları bu tarafa getir!..» diye seslendi en öndeki uzun boylu, günçiçeği yüzlü delikanlıya. Yumuşak ve kararlı sesi yükseldi yeniden :

'Yatak, yastık, çaput cinsinden ne varsa buraya getirin çocuklar. Tencere-tava, valiz-maliz gibi ufak-tefekleri de karşı duvarın dibine diziverin!»

Ufak avlu döküntüyle dolmuştu. Nuri ustanın çalıştığı köşede bezden, iplikten bir yığın gittikçe büyüyordu. Herşey, yerlere yayılmış beylik battaniyelerin üzerine özenle yerleştiriliyor, seriliyordu. Bir yangın yerini andıran alanda ceketler, gömlekler, pantolonlar, yorganlar üstüste, içiçe her yeni gelen yükle çoğalarak yayılıyor; Nuri ustanın cevahir işlermiş gibi çalışan ellerinde biçimleniyor, uygun yerlere istifleniyordu. Taşıyıcıların yüklerini boşaltıp yeniden yüklenmek üzere koğuşa yöneldikleri zaman :

«Melih!.. Yerleştirmeyi yetiştiremiyorum, sen burada kal!» diyerek yardım istedi Nuri usta. Melih tokyolarını çıkarıp, bir kıyısından daldı yığına. Tabak gibi kıpkırmızı güllerin yanyana, uçuca resmedildiği bir yorgana yapıştı ilkin. Kollarını sonuna kadar gerip iki ucunu tuttu; ortaladı. Ortalanan yerden, çenesiyle bastırıp ikiye katladı; sonra bir daha, bir daha... Dertop olan yorganı getirip bir yatağın üzerine koydu usulca. Bulunduğu yerde herşey rutubet, sigara, ter kokuyordu. İkinci yorganı katlarken, aylardır içiçe yaşadığıbu korkuyla (kendi kokusunu) daha belirgin duydu. Burnunu sapsarı örtülü yorganın kıyısında usulca dolaştırdı. «Bir yılı bile doldurmadan alıştık gittik hapishaneye. Kötü bu! Şuradaki herşey ne kadar da birbirine benziyor!.. Kokusu, biçimi, görünüşü...» diye mırıldandı kendi kendine. Nuri usta bol sarılı bir gömleği, sekiz on gömleğin üstüste takıldığı bir askıya geçirmeye çalışıyordu.

Taşıyıcılar artık kızarmaya başlayan yanakları ve kesikleşen soluklarıyla koğuşa dönerken, başgardiyan Vehbi'nin başını çektiği gardiyan sürüsüyle koridor kapısının ağzında karşılaştılar. Gardiyanlar diken gibi bakan mahkûmlara istemiyerek yol verdiler. Ardından yağmaya koşarcasına daldılar avluya. Çapaklı Müslim, başgardiyanın koltuğu altına girmiş sürtünerek birşeyler anlatıyordu fısır fısır. Başgardiyan önündeki tencereyi ayağıyla bir kenara savurup Nuri ustanın çalıştığı yere doğru yürüdü. Sesini ken-

disinin de inanmadığı bir aşağılamaya ayarladı :

«Ne yapıyorsunuz gene, ne oluyor burada Nuri?..» Pörtlek göbeğini içine çekmeye çalışıyordu. Sesiyle, kasılmasıyla müdürün eksik bir kopyası halinde dikiliyordu sürünün başında.

Allı morlu bir kürt kilimini betona seriyordu Nuri usta. Sesi edasından tanıdı. Durumunu değiştirmeden, işini sürdürerek cevapladı :

«Temizlik yapıyoruz!.. Gene ne var?»

«Ne temizliğiymiş sabahın köründe? Gündüzün canı mı çıktı?»

«Temizliğin nesi-fesi mi olurmuş Vehbi efendi? Temizlik işte! Bayram temizliği, pazar temizliği!.. Ne dersen!..» Kilimin son köşesini de düzeltip kalktı. Dizlerini oğuşturdu yürürken. Başgardiyanın lekeli boş bir bardak gibi duran gözlerine dik-dik bakarak yanaştı. Başgardiyan isteksiz isteksiz güldü; gözlerini kaçırdı Nuri ustadan. Avludaki eşyalara, coşkuyla çalışanlara baktı. Durumun tersliğini kavrayarak pis bir küfür savurdu içinden Çapaklı Müslim'e. «Ama bu kendini beğenmişlere bağırıp çağıracaktı biraz!»

«Bayramı da şaşırdınız siz canım!.. Hangi bayramdan söz ediyorsun sen? Bayramı mı olurmuş hapishanenin ? Gardiyanınız sormuş "Ne yapıyorsunuz?" diye, cevap bile vermemişsiniz; oldu mu ya? Devletin bir memuru o; ayrıca sizin de amiriniz. Bak Nuri sen yenisin daha bilmezsin. İsyan sayılır bu yaptığınız iş. Ama olmuş bir defa, çabucak bitirin işinizi de kapansın, bir daha da olmasın böyle şey!...» deyip gerindi; ellerini cebine sokarak, ardında saf tutmuş gardiyanlara baktı.

Nuri usta zor tutuyordu kendini. «Bu işgüzarlar hiç yoktan bir mesele çıkarıp günü rezil edebilirler; bu yolu tıkamak gerek. Fırsat vermemek gerek bu itlere...» diye düşündü.

«Ne isyanından söz ediyorsun Vehbi efendi sen!.. İşimiz gücümüz kalmadı da sizinle mi uğraşacağız? Güldürme kendini millete. Görüyorsun temizlik yapıyoruz. Uzatmayın da işimizi bitirelim. Bir de adamlarına söyle, olur olmaz her şeyde ortalığı velveleye vermesinler. Ayıp oluyor!..»

Başgardiyan Vehbi ağzının iki yanında parlayan sarı dişlerini özellikle göstererek gevşek gevşek güldü. Kulağının altındaki bıçak yarasını sıvazladı. Yıllardır gözünün önünden gitmeyen Kürk Necati'nin hücreden fırlayışını hatırladı, canı sıkılarak. «Bunlar Necati'den de bela!..» diye geçirdi içinden. «Ama bir elime geçerlerse, üç sopa kırmazsam tabanlarında bana da kel Vehbi demesinler...» Baba Vehbi'-

liğini takındı, elini babacanca Nuri ustanın omuzuna koydu. Onun tersten parlayan gözlerini görünce çekti.

«İyi ama kardeşim, bir haber verir adam hiç olmazsa bize, böyle böyle yapacağız diye. Kötü mü olurdu yani? Eşek başı mıyız biz burada? Bunu söylüyorsak bir bildiğimiz vardır elbet, değil mi ya?» Son sözleri gardiyanlarına bakarak söylemişti. Mırıltılarla onaylandı şapkalı kalabalık tarafından dedikleri.

Koğuştan yüklerle dönenler ellerindekileri boşaltıp birer-ikişer Nuri ustanın yanına geldiler. Genç yüzleri çakmak çakmaktı. Mahmut sertçe :

«Birşey mi var abi?» diye sordu.

«Yok birşey Mahmut!..» dedi Nuri usta. Havanın gerginleştiğini görüp, Bulgar Turgut'a döndü :

«Çok var mı daha Bulgaryalı?»

«Bitti, son seferi yapıyoruz abi!..»

«Biraz acele edin. Güneş avluya inecek nerdeyse...» dedi Nuri usta. Sonra başgardiyana «Kapatalım bu bahsi...» gibisinden baktı ve Melih'in ensesine çiçeğe dokunurmuşcasına dokunup işe koyuldu. İlk olarak da önündeki bohçayı kucaklayıp yatakların üzerine bıraktı.

Başgardiyan Vehbi, Nuri ustanın tartışmayı kesip işe başladığını görünce uzatmadı. Böylesi onun da işine geliyordu. Topukları üzerinde çalımla döndü ve gardiyan Celal'e :

«Celal, Çapaklı'yla beraber sen de burada kal. Bir şey olursa düdüklersiniz!..» deyip yürüdü. Ardından hamam böcekleri gibi kıvıldayıp canlandı şapka yığını. Çapaklı'yla Celal gardiyan ortada kalakaldılar.

Tahta kaşıklardan duvar takvimlerine kadar herşey; kitaplar, tencereler, gömlekler, ayakkabılar, tel dolapları, erzak torbaları binbir gülücük, binbir şakayla taşındı koğuştan avluyo. O gün bütün öteki işler, alışkanlıklar unutuldu. Acılar küllendi, hasretlikler düşünülmedi. Mektup yazacaklar mektubu, kitap okuyanlar kitabı, tartışacaklar tartışmaları bir sonraki güne bıraktılar. Genç/yaşlı/gövdelerini ve bir motorun bitmek bilmez üreticiliğini taşıyan beyinlerini Nuri ustanın önüne kattılar. Kavgalar ve küskünlükler de unutuldu. Doktor Tahir'e, takılmaktan; Mahmut, her gün dört saatini alan «vücut» çalışmalarından; Melih, yeşil gözlü sevdiğine destan düzmekten; İbrahim hep 'ben' demekten; Bulgar Turgut Pazar mecmuası karıştırmaktan, yani, cümle, ters alışkanlıklardan güle oynaya cayıldı. Adı

İnfaz memurluğu kayıtlarında altı kırmızı kalemle çizili : "Dikkat gomünistlikten sanıktır!.." yazılı Nuri, tezgâhlarının komutuna geçmiş umut dokuyan dokumacı ustası Nuri abiydi o gün. Dertlerini, dışarıya ilişkin günlük kaygılarını bir yana atmış; herşeyi düzenliyor, heryere yetişiyordu. Buyrukları tartışmasız uygulanıyordu. Yuvasını bulan mekikler/Yaşlısı genci ayrımsız/ onun son tezgâhında iyilik ve güzellik iplikleri taşıyor, bir büyük değişimin, bir yüce doğrunun giysisini dokuyorlardı hep birlikte. İkinci savaştan kalma ranzalar, betonu aşınmış döşeme, rengi tükenmiş duvar; heryer sabunlarla silindi karış karış. Bir gün önce yıkanmış giysilerle, üzerinden koca bir kış geçmiş erzaklar güneşe serildi. Bavullar açıldı; gazocakları silindi; tencereler parlatıldı. Bütün bunlar sevişilirmiş, türkü söylenirmiş, bir büyük görev yerine getirilirmiş gibi yapıldı. Sevdiklerin kulakları çınlatıldı. Sevilmeyenler, pis suları dışarıya sürülürken gülüşerek anıldı, uğurlandı. Turgut cam silerken parmağını kesti; tütün bastılar kanayan yere. Liseli Tuncer'in boncuk kutusu düştü : Tek tek toplandı bütün boncuklar. Yere sigara atan Dursun'a bir saat «İşten uzaklaştırma» cezası kesildi.

Çapaklı Müslim'le Celal gardiyan dolanmaktan yorulup avluyu tümüyle görebilen bir yere çöktüler. Çapaklı'nın ikram ettiği Amerikan sigarasını tüttürmeye başladılar. Birbirlerini ve siyasi koğuşun arı kovanını andıran avlusunu kollayarak sustular. Çapaklı'nın aklı yeni müdürdeydi :

«Havuç burunlu dümbük, amma da sert atıyor! Görürüz bakalım, ne kadar sürer bu disiplin dalgası? Yakındır, o da düşer bara-pavyona. Ondan sonra başlar ufalamaya bizi, mahkûmu. Mahkûm milleti yontulmaz, yüzülmezse palazlanır, dikelir. Bilmez mi bunu bu disiplin ineği? Bilmez mi hiç, bilir... Bilir ya, var kendince bizim bilmediğimiz bir hesabı... Ama ne? O esrar dalgası olmasaydı gidenin zamanında, doldururduk keseyi. Doldurup kurtulurduk. Ama nerde bizde o şans? Bu dümbüğün gözüne girmeli ya, nasıl? Espiyonu pek seviyor ama, burada da espiyonluk iş yok. Var da ben anlamıyorum belki? Şunlar bugün bir maraza çıkarsaydılar ya? Hem benim için iyi olurdu, hem hepimiz için. Ötekileri falakalamaktan usandım. İkiçektin mi, başlıyorlar öküz gibi bağırmaya, yalvarmaya... Bunlar ne yaparlar ki falakada? Buraya gelene kadar az yememişler. Rüstem demişti: Ayakları çabuk patlasın diye bağırıp, sövderlermiş vurana. O da kızıp düzeni bozunca, kan fışkırırmış hemen. Bu sabah da bokubokuna ortalığı birbirine kat-

tım. Uyku sersemliğiyle bir şey var sandım. Pezevenk Vehbi fena bozum oldu. Peki bu sümsük Nuri'ye ne oluyor? Ulan şu işçi parçasının kurumuna bak sen!..»

Celal de Çapaklı gibi avluda koşuşan, didişen siyasilere dikmişti gözlerini. Onun aklı kendindeydi :

«Paralı hapis çekiyoruz. Yarım mahkûm olduk. Şu başımda üç çocuk olmasa ben de bilirim yapacağımı : Necati gibi, Duran, Kozanoğlu gibi basıp istifayı çarpaçan suratına yeni yetme celladın. «Al Müdür efendi, al da sok münasip yerine» deyip vurup çıkacan kapıdan. Dayanılır iş mi? Çoluk çocuk için çekiyoruz bu pisliği, çoluk çocuğa hasret gidiyoruz. Düşmüş adama vurmak yok mu, en çok da o büküyor belimi. Ekmek parasıymış? Sıçarım ben böyle ekmek parasının içine? Laf, sıçarmış!.. Zaten zor bulduk bunu, sonra ne olur? İki metre çaput yüzünden geldi başıma bunlar. Aptallığımdan. Kader; mahpus olduğum yere yıl geçmeden gardiyan oldum!.. Fakirin-fukaranın, garibanın tüyünü yolacam diye didiniyorum şimdi de... İşçiliğim kötü müydü? Bıraksalar dört tezgâha kumanda ederim, bana mısın demem hâlâ... Şu Nuri bilir beni... Az mı çalıştık yanyana? Allah için hakkını vermek lâzım, iyi ustadır. Boşu boşuna yaktı başını deli oğlan. Hak, emek, grev-mırev derken tıkıverdiler içeri. Bir ara da parti işinden girmişti ama, o zaman çok kalmamıştı. Bu defa kolay kurtulamayacak galiba. Ama efendi, iyi, doğru adamdır. Berberhanede karşılaşınca korktum allahıma, başımı döndürüverdim... İyi etmedim ama, ne yapayım? Bugünler onların günü değil; bakarsın bir belâ da benim başıma sarılıverir? Kurtul kurtulabilirsen ondan sonra. Yüzüme vurmadı. Tanımazdan geldi o da, hâlâ da bakmıyor yüzüme. Haklı. İçeri düştüğümde bir tek buydu gelen fabrikadan ziyaretime. Telörgünün namussuz karanlığında aşağılamadan bakan bir yüz görünce, kendime güvenim gelmişti yeniden. Bokun biriyim ben! Lâkin patronla-paşayla uğraşmak bana mı kaldı? Karnını bile doyuramayan, iki metre çaputu çalmayı bile beceremeyen bana mı kaldı ki, Nuri'yle selamlaşayım. Sahi, iki bebe de onda vardı; ne yapıyorlar acaba şimdi?»

«Ne o Celal, daldın gittin hemşerim, nerelerdesin?» Çapaklı kurumuş ince dudaklarını yalayarak dirsekledi arkadaşını. Celal, ilkin şaşırdı, ne diyeceğini bilemedi bir zaman, sonra toparlandı ve taşıma işlerini bitirip mola veren siyasileri göstererek sordu :

«Şunları düşünüyordum Müslim... Ne biçim adamlar bunlar? Ötekilere hiç benze-

miyorlar. Halleri mahkûm halleri gibi değil. Dairede çalışıyorlar sanki... Sen epeydir buranın gardiyanısın bilirsin; anlatsana biraz!..»

Çapaklı'nın kuru yüzü dumanlı bir sinsilikle kaplandı boydan boya. Dilini bu defa sarı dişleri üzerinde gezdirdi. Tatlı yemiş de kalanları temizliyormuş gibi oynattı dudaklarını, ağzını.

«Ben de onu diyecektim : Acayip herifler. Şu başçavuş gibi horozlanan Nuri'yle bir ikisi hariç hepsi okumuş yazmış takımından.» Gözlerinin burun yanındaki uçlarında biriken çapakları temizlemek için sustu. Gece nöbetlerinde koğuşları gözetlerken yaptığı gibi sessizce yanaştı Celal'e. sesini yumuşatıp umursamazlıkla sordu :

«Tanır mıydın bu serseriyi dışardan?»

Bu yumuşak çifte ürküttü Celal'i : «Ne puştluk düşünüyor gene, bu gözünü ..... min çapaklısı?» diye geçirdi içinden. Aynı umursamazlıkla karşıladı atışı :

«Yok yahu, nereden tanıyacam? Buradan biliyorum işte!.. Niye sordun?»

«Hiiç! O da dokumacıymış da dışarda, belki tanırsın diye sordum. Baksana buradaki haline : İşçiye benziyor mu hiç? Dedim ya, acayip herifler bunlar. Aralarında mühendisler, doktorlar, gazeteciler var ama, olmadık birinin lâfı daha çok geçiyor. Bugün sesleri solukları çıkmıyor bu temizlik dalgasına; öteki günler görsen şaşarsın : Bağırtı çağırtıyla birbirlerine giriyorlar. Saatlerce konuşup hırlaşıyorlar. Bir kaç defa dinledim "Ne diyorlar, ne konuşuyorlar bunlar?» diye; bir tek lâf anlamadım dediklerinden. Sanırsın vurca konuştukları lisan. Müdür : «Fırsat buldukça dinle konuşmalarını, yaz bir kenara ya da aklında tut. Bana günü gününe bildir!..» demişti. Ama anlamak ne mümkün? Zaten, dinlemek için biraz yanaşınca susuveriyorlar. Konuştuklarında gizli birşeyler var ya, allah bilir ne? Lâfları bitince, sanki az önce kanlı bıçaklı olan benmişim gibi giriyorlar kolkola, sanırsın canciğer kuzu sarması, ana bir kardeş. Birbirlerine çok tutkunlar. Birine bir şey desen, hepsi birden fırlıyor ayağa. O yüzden de diş geçiremiyoruz bu heriflere. Müdür : «Fazla bulaşmayın bunlara, başımıza dert açıyorlar durmadan. Olur olmaz üzerimize sıçratmaaylım, idare edin!..» demiş. O da çekiniyor. Kuyruklarını bir elime geçirsem, bilirim ben yapacağımı!..»

«Ben bir kötülüklerini görmedim be Müslim!.. Efendiden adamlar hepsi. Hapları yok, esrarları yok. Kendi hallerinde okuyup, yazıp duruyorlar; ne diye kızıyorsun? Hem de lâf aramızda çalışkan adamlar!..»

Nuri usta elinde kalan son parça kumaşa satın alacakmış gibi bakıyordu. Mavi bir gömlekti bu. Kumaşı avuçlarının arasında toplayıp bırakıyor; tersine-yüzüne bakıyor; kaldırıp güneşe tutuyordu. Kanadı kırık bir kuşun çaresiz başını okşarmışcasına okşuyordu mavi kumaşı. Kendini bir düşe kaptırmış; dikilip kalmıştı ortada. Melih dayanamayıp sordu :

«Ne yapıyorsun öyle Nuri abi? İkidir dalıp gidiyorsun gömleklere. Baka baka bir hâl oldun!..»

Dokumacı ustası Nuri'nin esmer-yanık yüzünü bir allık yaladı geçti. Gömleği bırakıverdi elinden. Kulak memesiyle oynamaya başladı.

«Bu kumaşı bir yıldan fazla dokudum Melih. Jakarlı derler; temiz iştir. Santim santim, atkı atkı ezberimdedir binlerce metresi. İşten atılmasaydım belki de hâlâ bunu dokuyor olacaktım. Dışardayken de böyleydim ben : Yolda, sinemada, çarşıda pazarda milletin giydiklerine bakardım. Kendi dokuduklarımı arar, arkadaşların nasıl dokuduklarını gözlerdim. Nedendir bilmem, pek keyiflenirdim elimden, tezgâhımdan çıkan birşey gördüğümde. Arkadaşlar takılırlardı ben böyle kumaş kovalarken : «Bütün mavileri, bütün jakarları, bütün kumaşları sen mi dokudun Nuri?» diye. Ben dokudum sayılır. Bu tezgâhlar yıllar boyu benim gibilerin ellerinde çalışmadı mı? O yüzden kendimden, kendi yaptıklarımdan hiç ayrı tutmadım emekle, terle dokunan en küçük bir bez parçasını bile. Hele bu maviliye çalışırken çok acılar, sıkıntılar çektik arkadaşlarla. Kavgalar, gürültüler, grevler, işten atılmalar, hayınlıklar... Bütün bunları görüp yaşadık; yeni şeyler öğrendik; yanlışları görüp doğruları belledik. Bazı bazı da, kumaşın ilmikleri, atkıları arasında müdürün, bizim 'sarı' başkanın, karakol komiserinin ve daha büyüklerinin dönek, alçak yüzlerini görür gibi oluyorum. Kan beynime çıkıyor. Gerçi, tezgâhtan çıkan her parça bana ait, benim yarattığım bir değer ama, olmuyor, o zorlu günler kolay gitmiyor adamın aklından...» Nuri usta birden silkindi konuşurken; gözlerini kocaman kocaman açarak Melih'in sırtına vurdu elinin içiyle :

«Yahu Melih, neler söyletiyorsun bana, sırası mıydı bunların şimdi? Allah allah işe bak yahu?» diyerek güldü, başını iki yana sallayarak. Sonra gömleği yerden kaldırıp yeşilli-dallı bir yorganın üzerine özenle bıraktı.

Koğuştan sesler geliyordu : «Hortumu buraya getir!.. Hey! Temizlik tozu nerede? Şu köşedeki örümceği de al aşağı!.. Turgut, süpürgeyi yolla, süpürgeyi!..» Güneş avluya in-

miş, allı-güllü yorganları, küflü yatakları ve gün görmemiş nice mahpusluğu sarıp sarmalamış ısıtıyordu. Eski, doğal olmayan bir insan kokusu alttan alta avluyu da kaplamış, temiz havayla azar azar çekiliyordu yukarılara doğru. Herkes kendine kendince bir iş uydurmuştu. Türküler kimi yerde ıslık, kimi yerde birleşmiş üç beş sesten birden patlıyor; sürdürülen uğraşın ritminde avluyu dolaşıyordu. Köşelerden birinde Bulgarla zorlu bir kavgaya girişmiş olan Antepli'nin başlattığı 'Karayılan' hızla bütün sesleri içine alıp savruldu hapishane duvarlarına doğru. Antepli, nöbet arkadaşı Memed'in yanına çömelmiş, elleri kahverengi bir toprağın içinde toprak yoğuruyormuşçasına terliyordu. Tane tane esmer buğday iriliğinde alnında, gözçukurlarında, şakaklarında filizleşip olgunlaşan terleri, aşağılarla dudaklarına doğru soluk izler bırakarak akıyordu. Memed sağ elindeki akpak bir mendille bu bereket tanelerini topluyor, öteki eliyle kendi terlerini siliyordu. İnce ince kıyılmış soğanlar, maydano zve türlü baharat Antepli'nin hünerli ellerinde pişen çiğ ete, bulgura katılmayı bekliyorlardı. Onların hemen yanıbaşında bir başka ikili, koca bir kazanı dolduran turuncuya çalar renkteki yemeği taşmaması için habire karıştırıyordu. Ortada Salih'le Tahir, iki beylik battaniyeyi betona yaymışlar, üzerlerini gazetelerle kapatarak öğle yemeğinin sofrasını hazırlamışlardı. Halil'in getirdiği temiz tabak ve tahta kaşıkları diziyorlardı yaygıya, inci diziyormuşcasına dikkatle.

«Öyle deme Celal!.. Efendi - çalışkan adamlar gibi görünüyorlar ama, bildiğin gibi değil; ters adamlar! Bize yaramaz böyleleri. Bunların ne zaman susacakları, ne zaman patlayıp adamı rezil edecekleri belli olmaz. Peygamber kadar sabırlı, ateş kadar yakıcılar. Döküntü bir köylü parçasını oturup beş saat dinliyorlar da, savcı beye beş dakika tahammül edemiyorlar. Beş kuruşun peşine düşüyorlar, beş yüz liraya yerine göre banamısın demiyorlar. İti itten koparır zıkkımını. Bizimki de öyle... Garibanı koğuş ağası; onu biz; bizi başımız; başımızı onun başı söğüşler. Bunlar buraya geleli bu düzen bile bozuldu. İki aydır bu koğuşa bakıyorum bir zırnık koparamadım daha. İnan!.. Çapaklı Müslim «Dediklerim yanlış mı?» dercesine susup Celal'e baktı. Kent sigaarsından uzattı. Oralı değildi Celal. Avluda kaynayan arı kovanına, karınca yuvasına bakıyordu. İçinde birşeylerin koptuğunu, biryerlerinin sızladığını duydu. Hesapsız bir hırsla Çapaklı'ya döndü :

«İyi ama...» dedi, «Aslına bakarsan bizim yaptığımız da

iş değil. Bir çeşit gasp. Biniyoruz heriflerin gırtlağına, güzellikle olmazsa zorla, o da olmazsa oyunla, iftirayla alıyoruz nafakalarını ellerinden. İş mi bu?..» Çapaklı'nın hınzırca bakışlarından boşboğazlık ettiğini anladı; ürktü. Telâşla ekledi (kelimeler zorla çekiliyordu sanki dilinden) :

«Ama neylersin biz de buradan üç-beş kuruş tırtıklamazsak cigara paarsına muhtaç kalacağız. Bu parayla çekilir mi bu yarı mahpusluk? Bu iş dışarıda da böyle senin dediğin gibi : 'Gücü gücü yetene!.. Adamı olan, parası olan en büyük zorba dışarda da; olan bizim gibi arada kalanlara oluyor!..» Sustular. Avludaki cıvıltı kesilmişti. Kalkıp voltalamaya başladılar hiç konuşmadan; kıyıdan-kıyıdan.

İlkin kırmızı yüzlü, tombalak Ali'den geldi iş bitimi haberi :

«Nuri abi!.. Kaplar tamamdır. Hepsi gıcır gıcır yeniye döndü. Gel bir bak istersen!..»

Nuri usta elindeki yatak süpürgesini bir kez daha salladı lacivert dokumaya; bir toz tutamı fışkırdı, çözülüp dağıldı hemen.

«Tamam Ali!..» dedi, «Tamamdır, ellerinize sağlık. Ben de bitiriyorum buradaki işleri.» Dönüp, üstüste birkaç defa daha vurdu süpürgeyi elindekine. O sırada Selâmi'nin gür sesi gümledi :

«Battaniyelerin işini bitirdim usta; silkip süpürdüm, güneşe serdim!..»

«Koğuş ışıl ışıl olmuştur. Yirmi yıllık pislik temizlenmiştir; bir kırık cam, iki kesik parmak ve bir alay kedi boku vukuatımızdır!..»

«Bütün yataklar güneşe teslim edildi, giysiler askılanıp asıldı!..»

«Sofra hazır!..»

«Kurumuz : Ağırmakinalı, tamamdır!..»

«Çiğ köfte de tamamdır usta!..»

«O zaman, sofraya arkadaşlar!..» İki akgüvercin kanat çırptı Nuri ustanın gözlerinde. Mustafa'yla Nazım'ını düşündü. Başını, duvarların büyücek mavi bir dikdörtgene benzettiği gökyüzüne kaldırdı. Alçaklarda küçük, hafif bulutlar salınıyordu. «Gülizar onları mutlaka biryerlere götürmüştür. Koşturup güreşiyorlardır şimdi. Belki de uyanan toprağa, elleri başlarının altında uzanmışlar bulutları izleyerek beni düşünüyorlardır.» Kendini güçlükle kopardı çocuklarının mavi yeşil gözlerinden. Çevresine bakındı : Ağır ağır toplaşıyordu hapishane çocukları sofra başına. Hepsi gelip ayakta dizildiler masa yerine kullanılan beylik battaniyelerin etrafına.

«Nazım'la Mustafa bunlar şimdi, hem de onbeşi bir-

den!..» diye mırıldanarak doktorla Melih'in arasındaki yerini aldı. Oturdular. Omuzları öteki omuzlarla bitişti.

Doktor, ekmeği bölerken dizleri üzerinde doğruldu. Tek tek baktı hepsine. «Ağlayıp da herşeyi berbat etme doktor!..» diye geçirdi içinden kendi kendine :

«Bayramımız kutlu olsun arkadaşlar!.. Bayramın kutlu olsun Nuri usta; Özgür günlere, özgür emeğin için kutlanacak nice bayramlara!..» dedi.

Yemeğe böyle başlandı.

Yemek, güneş bütün avluya oturduğu zaman bitti. Sofra hep birlikte kaldırıldı. İkili - üçlü gruplar halinde dağılındı avlunun köşelerine. Nuri usta, gözleriköşelerde dolaşan, yanakları kızarmış ve sigaradan üstüste nefesler çeken doktora döndü. Uzun bir hasretliğin kavuşma sonrası coşkusu fışkırıyordu yüzünden.

«Kendi bayramımızı (kendimizin hep birlikte) ne zaman kutlayacağımızı düşünmüş, düşlemiştim kaç Bir Mayısta. Bana bugün, içerde kısmet oldu. Takvim yaprakları bugüne tırmandığında içimde bir sarsıntı, bir eziklik, hatta korku başlar, büyürdü. Büyük kalabalığımızın içinde bir başıma kaldım sanırdım. Çoluk çocuğu etrafıma toplayıp erkenden dökülürdüm sokağa. Kollarımızda sepetler, salıncak ipleri, yer kilimleri olurdu. Çocuklar koşturmaya kapı önünden başlarlardı. Son yıllarda birkaç arkadaş katılmıştı, bu bir günlük beyliğe. Geçen yıl onlarsız gittik; ikisi içerdeydi. Yüreğim yanarak bakardım geçip giden taksilere, otobüslere. Bizlere hiç benzemeyenlerle dolu olurdu içleri. Biz, bizi biryerlere atacak bir vasıta beklerken onlar çekip giderler (ellerinden nasılsa kurtulmuş) tabiatın bir güzel parçasına konardı erkenden. Bizler o güzelim yeşilliklerin, su kenarlarının uzağında güç bela bir yer bulurduk kendimize. Çocuklarımız yanaşamazlardı çocuklarına. Onlar, en güzel yerlerde en güzel yemekler, en güzel içkilerle bayramımızı kutlarlardı. Ağaçlara tırmanır yeni göz açan filizleri koparır; çimenleri sökerlerdi. Bir gülücük için, bir yalancı şaşkınlık çığlığı için çiçek açmış dallarını koparırlardı ağaçların. Böyle zamanlarda bulutlardan medet umardım; onları gözler; yağmur beklerdim. Bilir misin, yağmur onların en acımasız belâlısıdır. Mevsimin «Altın yağmurları»yla çil yavruları gibi dağılırlarken benim yüreğim yağ bağlardı. Bugün de bir ara göğe bakarken yağmurları düşündüm. Şimdi, yeşil çimenler üzerinde serilmiş yatan bir alay haramzade, kafaları dumanlı keyfediyorlardı. Üzerlerine bardaktan boşanırcasına bir yağmur şarlayıverse

diye düşündüm. Buğdaylar başaktadır şimdi; arpa tohumları toprakta çatlamayı bekler. Yağmurla başaklar dolar, saplarını zorlamaya başlar ağırlıklarıyla; arpalar yemyeşil, sımsıcak baş gösterir topraktan : Çocuk gözlerine benzer filizleri. Onlar arabalarına doğru kaçışırken toprak canlanır, kıpırdar. Oralardaysak çoluk-çocuk, karı?kızan en ağırdan alan bizler olurduk. Yağmuru bir acı çıkarma niyetine selamlar, öteberilerini orta yerde bırakıp o güzelim yerleri sonunda terkedenleri uğurlardık. Bayramımızı bundan sonra kutlardık. Hepimiz değilse bile, artık pek çoğumuz günümüze sahip çıkıyoruz. Daha da çoğalıp hep birlik yürüyeceğimiz günler eskisi kadar uzak değil. O günler geldiği zaman, tohumun, çocuğun, başağın ve çiçeğin bizimle beraber bayramlara nasıl yanşatıklarını dost düşman görecek. Bugünü bunun için istedim işte. Bu hasreti en iyi böyle giderebilirdim burada. İstediğim oldu!..» Nuri ustanın dolu sesini doktorun omuzunu saran kolu kesti. Bakıştılar. Doktor, boşta kalan eliyle sinema perdesine benzeyen gökyüzünü gösterdi : Sütü sağılmamış memeler gibi dolu, tombul yağmur bulutları yaklaşıyordu.

«Geliyorlar Nuri!..» dedi.

(*) Hapishanenin iç bölümlerini İdare'ye ya da en son kapıya açan bölüm.

marksist ekonomi el kitabı

ernest mandel

2.baskı

30 lira

Garant İş Hanı 36/12 Cağaloğlu – İstanbul